

UNIVERSITATEA DE VEST DIN TIMIȘOARA
FACULTATEA DE DREPT

TEZĂ DE DOCTORAT

PREZUMȚIA DE NEVINOVĂȚIE ÎN JURISDICȚIILE NAȚIONALE ȘI EUROPENE

- *Rezumat* -

Conducător de doctorat:
Prof. univ. dr. IOAN VIDA

Student doctorand:
ARĂDAN CONSTANTIN-MARIUS

2023
TIMIȘOARA

Cuprins

CAPITOLUL I Eroare! Marcaj în document nedefinit.

PREZUMȚIILE ÎN DREPT Eroare! Marcaj în document nedefinit.

Secțiunea 1 _____ Eroare! Marcaj în document nedefinit.

Noțiunea și funcțiile prezumțiilor juridice _____ Eroare! Marcaj în document nedefinit.

Secțiunea a 2-a _____ Eroare! Marcaj în document nedefinit.

Clasificarea prezumțiilor juridice _____ Eroare! Marcaj în document nedefinit.

Secțiunea a 3-a _____ Eroare! Marcaj în document nedefinit.

Forța probatoare a prezumțiilor legale _____ Eroare! Marcaj în document nedefinit.

CAPITOLUL AL II-LEA Eroare! Marcaj în document nedefinit.

**REGLEMENTAREA PREZUMȚIEI DE NEVINOVĂȚIE ÎN DREPTUL
INTERNĂȚIONAL Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Secțiunea 1 _____ Eroare! Marcaj în document nedefinit.

Apărarea drepturilor și libertăților fundamentale în reglementările internaționale Eroare! Marcaj în document nedefinit.

Secțiunea a 2-a _____ Eroare! Marcaj în document nedefinit.

**Reglementarea prezumției de nevinovăție în tratatele internaționale ratificate de
Parlamentul României _____ Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Secțiunea a 3-a _____ Eroare! Marcaj în document nedefinit.

**Prezumția de nevinovăție în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, a
Curții de Justiție a Uniunii Europene, a Curții Penale Internaționale Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

3.1. Jurisprudența Curții Europene a Dreptului Omului Eroare! Marcaj în document nedefinit.

3.2. Jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene Eroare! Marcaj în document nedefinit.

3.3. Jurisprudența Curții Penale Internaționale Eroare! Marcaj în document nedefinit.

CAPITOLUL AL III-LEA Eroare! Marcaj în document nedefinit.

REGLEMENTAREA PREZUMȚIEI DE NEVINOVĂȚIE ÎN DREPTUL ROMÂNESC Eroare! Marcaj în document nedefinit.

Secțiunea 1 _____ Eroare! Marcaj în document nedefinit.

Reglementarea prezumției de nevinovăție în Constituția României Eroare! Marcaj în document nedefinit.

Secțiunea a 2-a _____ Eroare! Marcaj în document nedefinit.

Prezumția de nevinovăție în dreptul penal _____ Eroare! Marcaj în document nedefinit.

2.1. Dispoziții legale privitoare la prezumția de nevinovăție Eroare! Marcaj în document nedefinit.

2.2. Principiul aflării adevărului și principiul loialității administrării probelor Eroare! Marcaj în document nedefinit.

2.3. Presumția de nevinovăție și prezumția autorității de lucru judecat Eroare! Marcaj în document nedefinit.

Secțiunea a 3-a _____ Eroare! Marcaj în document nedefinit.

Prezumția de nevinovăție și procesul civil _____ Eroare! Marcaj în document nedefinit.

3.1. Presumția de nevinovăție și răspunderea civilă contractuală ... Eroare! Marcaj în document nedefinit.

3.4. Presumția de nevinovăție și răspunderea disciplinară Eroare! Marcaj în document nedefinit.

CAPITOLUL AL IV-LEA Eroare! Marcaj în document nedefinit.

**SISTEMUL JUDICIAR - GARANT AL AFLĂRII ADEVĂRULUI ÎN
CONFRUNTĂRILE DINTRE NEVINOVĂȚIE ȘI VINOVĂȚIE Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Secțiunea 1 _____ Eroare! Marcaj în document nedefinit.

Înfăptuirea justiției prin instanțele judecătorești ____ Eroare! Marcaj în document nedefinit.

1.1. Înfăptuirea justiției Eroare! Marcaj în document nedefinit.

1.1.1. Înalta Curte de Casație și Justiție..... Eroare! Marcaj în document nedefinit.

1.1.2. Curțile de apel, tribunalele, tribunalele specializate și judecătoriile..... Eroare! Marcaj în document nedefinit.

1.1.3. Instanțele militare Eroare! Marcaj în document nedefinit.

1.1.4. Ministerul Public Eroare! Marcaj în document nedefinit.

1.1.5. Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție... Eroare! Marcaj în document nedefinit.

1.1.6. Parchetele de pe lângă curțile de apel, tribunale, tribunale pentru minori și familie și judecătorii..... Eroare! Marcaj în document nedefinit.

1.1.7. Organizarea parchetelor militare..... Eroare! Marcaj în document nedefinit.

1.2. Ridicarea prezumției de nevinovăție la rang de principiu liant al arhitecturii judiciare..... Eroare! Marcaj în document nedefinit.

Secțiunea a 2-a _____ Eroare! Marcaj în document nedefinit.

Curtea Constituțională - garant al supremației Constituției..... Eroare! Marcaj în document nedefinit.

A. Decizii care au în vedere o „soluție legislativă”..... Eroare! Marcaj în document nedefinit.

2.1. Controlul constituționalității tratatelor sau altor acorduri internaționale înainte de ratificarea acestora de Parlament..... Eroare! Marcaj în document nedefinit.

2.2. Controlul constituționalității regulamentelor Parlamentului..... Eroare! Marcaj în document nedefinit.

2.3. Soluționarea excepțiilor de neconstituționalitate privind legile și ordonanțele ridicate în fața instanțelor judecătorești sau de arbitraj comercial, precum și a celor ridicate direct de Avocatul Poporului Eroare! Marcaj în document nedefinit.

A. Decizii care sancționează „o soluție legislativă”..... Eroare! Marcaj în document nedefinit.

B. Decizii care au în vedere soluția legislativă ce reiese din utilizarea în cuprinsul unui text a unei sintagme Eroare! Marcaj în document nedefinit.

C. Decizii care sancționează omisiunea de incriminare a unei fapte..... Eroare! Marcaj în document nedefinit.

D. Decizii care sancționează lipsa căii de atac..... Eroare! Marcaj în document nedefinit.

2.4. Soluționarea conflictelor juridice de natură constituțională dintre autoritățile publice..... Eroare! Marcaj în document nedefinit.

Secțiunea a 3 – a. Raporturile dintre Curtea Constituțională și Curtea de Justiție a Uniunii Europene și Curtea Europeană a Drepturilor Omului..... Eroare! Marcaj în document nedefinit.

3.1. Jurisdicțiile constituționale naționale și jurisdicția Curții de Justiție a Uniunii Europene..... Eroare! Marcaj în document nedefinit.

3.2. Tensiunea dintre ordinea juridică a UE și ordinea constituțională națională..... Eroare! Marcaj în document nedefinit.

3.3. Tensiunea dintre ordinea juridică europeană și ordinea constituțională națională a României în materia prezumției de nevinovăție și în alte materii.... Eroare! Marcaj în document nedefinit.

3.4. Raportul dintre dreptul constituțional și jurisdicția Curții Europene a Drepturilor Omului cu privire specială asupra prezumției de nevinovăție Eroare! Marcaj în document nedefinit.

CAPITOLUL AL V-LEA..... Eroare! Marcaj în document nedefinit.

CONCLUZII ȘI PROPUNERI..... Eroare! Marcaj în document nedefinit.

I. Lucrări de specialitate _____ Eroare! Marcaj în document nedefinit.

II. Instrumente și acte universale și regionale de protecție a drepturilor omului..... Eroare! Marcaj în document nedefinit.

III. Legislație _____ Eroare! Marcaj în document nedefinit.

IV. Jurisprudența comparată a instanțelor judecătorești..... Eroare! Marcaj în document nedefinit.

V. Jurisprudența comparată a contenciosului constituțional..... Eroare! Marcaj în document nedefinit.

VI. Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului..... Eroare! Marcaj în document nedefinit.

VII. Jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene..... Eroare! Marcaj în document nedefinit.

VIII. Jurisprudență instanțelor judecătorești internaționale..... Eroare! Marcaj în document nedefinit.

PREZUMȚIA DE NEVINOVĂȚIE ÎN JURISDICȚIILE NAȚIONALE ȘI EUROPENE

Autor: ARĂDAN CONSTANTIN-MARIUS

Cuvinte cheie: *Prezumția de nevinovăție, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Curtea de Justiție a Uniunii Europene, Curtea Penală Internațională, Curtea Constituțională a României, Curtea Constituțională din Italia, Curtea Constituțională Federală a Germaniei, Curtea Constituțională a Lituaniei, sistemul judiciar român, prezumțiile în drept, dreptul internațional, ordinea juridică a UE, Constituția Statelor Unite ale Americii, Declarația Universală a Drepturilor Omului, Convenția Europeană pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, Convenția Internațională pentru Drepturile Civile și Politice, Curtea Supremă de Justiție a Statelor Unite ale Americii, drept civil român, dreptul penal român, jurisprudență națională și internațională, Constituția României.*

Rezumat

Această lucrare de cercetare investighează prezumția de nevinovăție plecând de la premisa că este un principiu de rang constituțional, care are implicații la toate nivelurile vieții sociale, atât timp cât protejează drepturi și valori fundamentale. Conținutul normativ al prezumției de nevinovăție este filtrat prin dispoziții de drept comparat, jurisprudență judecătorească comparată și jurisprudență constituțională comparată. Un aport esențial l-a avut doctrina, care a acționat ca un ghid în vederea conceptualizării constituționale a prezumției de nevinovăție.

Lucrarea de cercetare este amplă, deoarece am încercat să evidențiem multitudinea de fațete ale dreptului, care contribuie la influențarea mediului juridic și politic. Tandemul dintre dreptul național și dreptul Uniunii Europene și valorile consacrate prin instrumentele dreptului internațional marchează, în această lucrare, parametrii care impun recunoașterea prezumției de nevinovăție ca drept intangibil al omului.

Primul capitol are sarcina incipitului oricărei lucrări de cercetare, respectiv acela de a indica tematica abordată și de a conduce cititorul către ipotezele și întrebările care așteaptă răspuns. În acest capitol, am plecat de la premisa că există prezumții în toate ramurile dreptului, cele mai cunoscute fiind cele din domeniul dreptului procesual civil și procesual penal. Cunoscute inițial prin prisma tehnicii legislative, care are ca scop construcția

legislativă, au devenit aplicabile și judecătorului care poate deplasa obiectul probei de la un fapt cunoscut la unul necunoscut și care poate sprijini manifestarea rolului activ al instanței în materia probațiunii. Cu alte cuvinte, acestea sunt prezumțiile simple, care constituie mijloace de probă, deoarece înlătură dificultățile în dovedirea unui fapt concret și transferă obiectul probei asupra unui fapt conex.

În ansamblul lor, prezumțiile pot fi de drept și relative. Prezumțiile de drept sau legale sunt absolute (*iuris et de iure*) și elimină în mod definitiv exigențele acestei dovezi speciale, în timp ce prezumțiile relative (*iuris tantum*) au un caracter provizoriu, deoarece sunt supuse unor condiții probatorii care le pot confirma sau infirma.

Una dintre prezumțiile relative afirmată în dreptul penal și în dreptul procesual penal, utilizată în dreptul civil, recunoscută în dreptul internațional al drepturilor omului și contestată în dreptul constituțional, este prezumția de nevinovăție. Laitmotivul acestei migrații de sens, rezidă în salvagardarea libertății individului și a demnității de limitarea, restricționarea sau încălcarea acestora sub puterea de coerciție a statului.

Observăm că această prezumție pare a fi devenit un principiu interdisciplinar impus de reglementarea sa instituțională. Legătura indisolubilă cu drepturile omului a transformat, în opinia noastră, prezumția de nevinovăție într-un principiu de rang constituțional. Ținând cont că majoritatea statelor lumii au consacrat, la nivel constituțional, prezumția de nevinovăție, nu este desuetă aprecierea că ar putea deveni un element structurant al statului de drept și unul de natură funcțională pentru sistemul judiciar. Însă considerăm că acest potențial încă nu a fost atins.

Pentru a distinge între prezumția de nevinovăție ca drept al omului și ca principiu de ramură al dreptului procesual penal ar trebui să se distingă între garanția libertății persoanei și consacrarea unor garanții propriu-zise în cazurile prevăzute de lege. Dintre acestea, consacrarea unor garanții propriu-zise în cazurile prevăzute de lege s-a făcut de instanțele de judecată europene, prin aducerea la numitor comun a principiilor legalității, egalității în drepturi în fața legii și a dreptului la un proces echitabil.

Această unitate conceptuală ne determină să apreciem că prezumția de nevinovăție este asimilată unui principiu de drept fundamental, care veghează ca persoana să nu fie supusă abuzului de drept.

Un exemplu concret, pe care îl considerăm revelator, se referă la interdicția încălcării prezumției de nevinovăție atunci când se furnizează sau se dezvăluie informații către mass-media ori când sunt prezentate persoanele suspectate sau acuzate. Modalitatea audio-video de comunicare a informației trebuie să nu aducă atingere dreptului care protejează libertatea

presei și nici dreptului la viață privată. De aceea, autoritățile trebuie să se abțină să dea impresia că persoanele suspectate sau arestate ar putea fi considerate vinovate.

Revenind la dreptul procesual civil, prezumțiile au fost caracterizate ca fiind consecințele pe care legea sau judecătorul le trage dintr-un fapt cunoscut spre a stabili un fapt necunoscut. Pe cale de consecință, am distins între prezumții legale și judiciare.

Deosebirea dintre acestea suportă câteva precizări.

Prezumția legală scutește de dovadă pe acela în folosul căruia este stabilită în tot ce privește faptele considerate de lege ca fiind dovedite, dar partea căreia îi profită prezumția trebuie să dovedească faptul cunoscut, vecin și conex, pe care se întemeiază aceasta. Prezumția poate fi înlăturată prin proba contrară, dacă legea nu dispune altfel.

Prezumțiile judiciare sunt lăsate la luminile și înțelepciunea judecătorului, care se poate întemeia pe ele numai dacă greutatea și puterea de a naște probabilitatea faptului pretins. Ele sunt admisibile numai în cazurile în care legea admite dovada cu martori. Cu un asemenea instrument procedural se poate declara decesul unei persoane în cazul în care este dispărută și există indicii că a încetat din viață, dacă au trecut cel puțin 2 ani de la data primirii ultimelor informații sau indicii din care rezultă că era în viață.

Pe de altă parte, prezumția judiciară este o construcție artificială, deoarece eludează logica dintre faptul presupus și faptul dovedit, cu scopul de a proteja ordinea publică. În rândul acestora, menționăm prezumțiile de fapt, care se bazează pe raționament sau pe procesul de constatare a faptelor, fiind o deducție logică și nu juridică. În aceste cazuri, prezumția de vinovăție poate rezulta din dovada că inculpatul, atunci când a fost arestat, s-a aflat în posesia bunurilor furate și a încercat să părăsească țara.

Prezumțiile legale diferă de prezumțiile de fapt, deoarece sunt norme de drept fixe care impun o concluzie care poate fi dedusă din anumite fapte; acestea din urmă sunt simple argumente logice care derivă în întregime și direct din circumstanțele cazului particular și care nu depind de o normă juridică, ci de propria lor forță naturală și eficacitate în generarea credinței autenticității lor.

În acest capitol ne-am referit și la legătura existentă între prezumții și sarcina probei. Ca idee generală, prezumțiile pot fi combătute de partea adversă, cu excepția celor absolute, care au o natură juridică diferită.

Există prezumțiile contestabile care pot fi combătute prin dovedirea contrariului. Am evidențiat că tipurile de mijloace de probă sunt reglementate, în acest caz, în materia dreptului civil, însă nu și în dreptul comercial. Astfel, putem întâlni prezumții refragabile care permit probe prin care să se dovedească contrariul, și, în mod excepțional, prezumții irefragabile

pentru care nu se admit probe care să demonstreze contrariul. Dacă se constată existența unei prezumții refragabile, instanța consideră că dovada acesteia a fost făcută dacă niciuna dintre părți nu prezintă probe în vederea contestării prezumției și, în consecință, pentru a dovedi contrariul în cadrul procedurilor. Proba contrarie se poate face doar în termenul prevăzut de lege. În această categorie intră faptele prin care se pretinde că o parte a fost discriminată, direct sau indirect, pe motive de sex sau alte circumstanțe. Sarcina probei revine, ulterior, părții adverse, care trebuie să dovedească nediscriminarea părții respective.

Pentru realizarea unei analize exhaustive asupra acestui aspect am recurs la dreptul comparat. Cercetarea ne-a purtat către Codul de procedură civilă al Germaniei, potrivit căruia prezumția de nevinovăție are o valoare relativ obligatorie, care acționează ca o instrucțiune asupra modului de soluționare a cauzei împotriva inculpatului, existând un standard de probă care veghează asupra necesității ca organele de anchetă să fi adunat probe suficiente pentru a furniza dovada vinovăției.

În ceea ce privește situațiile neprocedurale, prezumția de nevinovăție protejează persoanele care sunt tratate ca și cum ar fi vinovate, înainte de a fi fost judecate și condamnate printr-o hotărâre definitivă și irevocabilă. Forța juridică a prezumției de nevinovăție împiedică desfășurarea unui proces paralel, extrajudiciar, în care procuror și judecător este publicul larg sau mass-media. Respectarea prezumției de nevinovăție se impune și lucrătorilor din aparatul auxiliar al instanțelor judecătorești, care nu trebuie să trateze o persoană ca și cum ar fi vinovată, de exemplu îmbrăcând-o în haine specifice persoanelor condamnate, utilizând inutil cătușele etc.

În opinia noastră, caracterul transversal al prezumțiilor este vizibil în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, care le recunoaște rolul probatoriu, remediind lipsa dovezilor. Credem că trimiterea jurisprudențială la forța probantă a prezumțiilor a creionat caracterul acesteia de universalitate, în domeniul garantării protecției drepturilor omului. Astfel, regăsim în Convenție dispoziții privind dreptul la viață, la interzicerea torturii și a discriminării. Am putea spune că prezumția oferă orientări de interpretare a Convenției Europene a Drepturilor Omului.

Ultimul aspect asupra căruia ne oprim se referă la prezumțiile în materia drepturilor omului preluate din dreptul penal, civil al statelor contractante care influențează prezumții de ordin general, precum cea a cunoașterii legii. S-a apreciat că aceste influențe relativizează distincția dintre dreptul public și dreptul privat, consacrand un drept al prezumțiilor la nivel universal.

Al doilea capitol al lucrării tratează modalitățile de reglementare a prezumției de nevinovăție în dreptul internațional, inclusiv în tratatele ratificate de Parlamentul României.

În opinia noastră, aceste demersuri au fost oportune pentru a se vedea că actele internaționale evidențiază rațiunea de a garanta că legislația internă va fi armonizată cu actele internaționale în sensul de a reglementa, egal și eficient, protecția tuturor oamenilor împotriva oricărui tip de discriminare, a unei sfere exhaustive de drepturi și libertăți din sfera dreptului procedural, drepturi materiale civile, drepturi electorale, libertățile de gândire, conștiință, religie, exprimare.

Sistemele juridice american, anglo-saxon și romano-germanic au definit prezumția de nevinovăție ca un principiu fundamental al justiției penale, potrivit căruia nimeni nu poate fi condamnat sau declarat formal vinovat fără a fi fost judecat conform legii într-o procedură judiciară. În același sens, nicio sancțiune penală sau sancțiune echivalentă nu poate fi aplicată unei persoane cât timp vinovăția nu a fost stabilită în formele prevăzute de lege. Nu în ultimul rând, s-a statuat că nimeni nu poate fi obligat să-și dovedească nevinovăția și că, în toate cazurile, îndoiala trebuie să profite în final acuzatului.

Nota discordantă o întâlnim în dreptul islamic, prin latura coercitivă a Shariei, care depășește cu mult proporționalitatea între gravitatea faptei și pedeapsă.

În opinia noastră, există o conexiune logică între respectarea principiului prezumției de nevinovăție și democrația din zilele noastre, al cărui garant este tocmai Legea fundamentală a statului. În democrațiile cu tradiție din Europa, constituția reprezintă piatra de temelie sau așezământul politic și juridic fundamental, pe care se clădește orice formă de organizare statală, modul de viață și existența socială a fiecăruia. În situațiile în care prezumția de nevinovăție nu a fost consacrată în Legea fundamentală sau în Codul de procedură penală, s-a statuat pe calea contenciosului constituțional că face parte din principiul statului de drept.

Receptarea prezumției de nevinovăție în legile fundamentale ale unor state precum Germania, Portugalia, Belgia, Bulgaria, Lituania, Israel, Italia, Elveția, Statele Unite ale Americii, Federația Rusă și Marea Britanie, inclusiv în jurisprudența constituțională și judecătorească, ne-a făcut să credem că instituția drepturilor omului reprezintă un cumul de principii, proceduri, mecanisme. Aceste aspecte marchează caracterul dualist al prezumției de nevinovăție – pe de o parte, este o instituție de drept intern, în concordanță cu normele constituționale ale statului care a ratificat-o, pe de altă parte, este o instituție de drept internațional, care acționează ca un numitor juridic unic în relația dintre state. Acest ultim aspect se datorează, în special, Declarației Universale a Drepturilor Omului, care a făcut ca

prezumția de nevinovăție să fie asimilată în procedura penală și civilă, astfel încât să reprezinte un filtru veritabil al stabilirii vinovăției. Un exemplu, în acest sens, este Legea fundamentală a Germaniei, potrivit căreia Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale – ca și toate celelalte angajamente internaționale ratificate de Germania – are același rang ca o lege federală.^{În plus,} Curtea Constituțională federală germană a subliniat că prezumția de nevinovăție decurge din Legea fundamentală germană, inclusiv în absența unei mențiuni exprese, și, prin urmare, are valoare constituțională, fiind introdusă în dreptul pozitiv al Republicii Federale Germania prin art. 6 alin. (2) din Convenția europeană a drepturilor omului.

Legislația română a preluat angajamentele asumate în urma ratificării documentelor internaționale. În dreptul procesual penal român aceste drepturi sunt asimilate unor garanții suplimentare pentru eliminarea eventualelor abuzuri și pentru reglementarea unor norme de conduită a organelor statului cu atribuții în sfera dreptului penal, precum protecția dreptului la tăcere și al neautoincrimării. Prezumția de nevinovăție rezonază cu o mulțime de elemente ale procedurii penale în vederea protejării demnității umane, dar și pentru asigurarea dreptului la un proces echitabil. Aceste atribute sunt detaliate în dreptul Uniunii Europene, în art. 47 și 48 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, care consacră prezumția de nevinovăție și dreptul la apărare.

Un aspect pe care îl considerăm relevant pentru întreaga lucrare de cercetare este acela că, deși principiul prezumției de nevinovăție trebuie aplicat în dreptul penal, nimic nu împiedică statele membre să îl aplice și în alte domenii, ori de câte ori acest lucru pare justificat. Cu acest prilej, am propus de *lege ferenda*, ca prezumția de nevinovăție să fie recunoscută în cazul acuzațiilor de dopaj, pentru a fi anulată practica dovezilor indirecte prin care sportivii acuzați încercă să-și demonstreze nevinovăția.

În fine, considerăm că instrumentele internaționale privind drepturile omului au o dublă finalitate – înlăturarea arbitrariului normativ și validarea societății democratice în ansamblul său. Obiectivul instrumentelor universale și regionale de protecție și garantare a drepturilor omului este aproape realizat, dacă ne raportăm la Europa, deoarece majoritatea statelor au ratificat în dreptul intern prevederile tratatelor și acordurilor de acest tip.

Achiesăm și noi la opinia doctrinei care susține că prezumția de nevinovăție și-a depășit „condiția” de principiu izvorât din sfera echității și a garanțiilor procedurale, devenind un drept specific și independent al omului în cadrul procedurii penale.

De asemenea, în acest capitol, ne-am referit și la jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, a Curții de Justiție a Uniunii Europene și a Curții Penale Internaționale.

În opinia noastră, acest periplu este interesant, deoarece surprinde fațetele distincte ale prezumției de nevinovăție prin raportare la dreptul internațional, regional și la cel al Uniunii Europene, trecând practic prin filtre juridice globale.

Receptarea prezumției de nevinovăție în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului prezintă interes deosebit, mai ales din perspectiva preluării argumentelor și considerentelor sale în dispozitivele hotărârilor instanțelor judecătorești naționale de drept comun sau de contencios constituțional. Prin excelență, prezumția de nevinovăție este parte componentă a accesului la un proces echitabil, a accesului la justiție, a justiției independente, aplicându-se atât în litigiile care au ca obiect drepturile sau obligații civile, cât și în cele care vizează orice acuzație în materie penală. În consecință, este firesc să existe anumite litigii care sunt excluse din domeniul de aplicare al art. 6 din Convenție, de exemplu cele privind regimul străinilor și dreptul la azil, litigii electorale sau exercitarea drepturilor politice.

De-a lungul timpului, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a identificat conținutul material al prezumției de nevinovăție, în jurul unor piloni – nucleul dur împotriva răspunderii abuzive, respectiv dreptul la neautoincriminare, sarcina probei, executarea imediată a sancțiunilor administrative, nevinovăția persoanelor juridice. Aceste elemente reprezintă piesele de puzzle ale elementelor de formă și de fond ale întregului numit răspundere juridică.

Un subiect controversat pe care am încercat să-l atingem a vizat prezumția de nevinovăție a persoanelor juridice. Plecând de la întrebări precum „Acționează prezumția de nevinovăție în favoarea persoanelor juridice?”; „Putem prezuma că există o răspundere penală a persoanelor juridice?”; „Există o răspundere penală a statului în calitate de persoană juridică?”, am căutat răspunsurile în sisteme juridice diferite și printre susținătorii teoriei realității și cei ai teoriei ficțiunii.

Teoria realității susține că persoana juridică este o realitate concretă, putând fi subiect activ al unei infracțiuni. Această teorie a fost consacrată, pe cale judecătorească, în Franța, reținându-se că „personalitatea civilă nu este o creație a legii; ea aparține, în principiu, oricărei grupări apte să exprime o voință colectivă, în scopul apărării unor interese licite”.

Teoria ficțiunii din dreptul civil apreciază că persoana juridică este doar o creație a legii și că nu poate fi subiect activ al unei infracțiuni, în virtutea teoriei ficțiunii în dreptul civil. Astfel, persoana juridică este o înlocuire fictivă a unei persoane fizice, care devine titular al unor drepturi patrimoniale.

Se pare că în dreptul român, Curtea Constituțională a României s-a raliat celei din urmă teorii, susținând că răspunderea penală a persoanei juridice reprezintă o ficțiune juridică,

expresie a politicii penale a legiuitorului și în marja de apreciere prevăzută la art. 61 alin. (1) din Constituție.

Este interesantă optica instanței de contencios constituțional, în condițiile în care este de dată recentă, deoarece valențele teoriei ficțiunii clasice apar ca fiind desuete, ținând cont de rolul complex al persoanei juridice din zilele noastre.

Când vorbim de persoane juridice, avem imaginea persoanelor juridice cu scop lucrativ (societăți, regii autonome etc.) și a celor care nu au scop lucrativ, precum instituțiile, asociațiile, cultele religioase sau fundațiile. Dintre acestea, așa cum și legea precizează, persoanele juridice „de drept public“ (statul și unitățile administrativ-teritoriale) nu pot fi trase la răspundere penală, pentru că statul, care este titularul dreptului de a pedepsi, nu se poate autodeclara „infractor“ și să se supună propriei represiuni. Într-un asemenea scenariu, ne-am trezi în fața unui haos instituțional, administrativ și social.

Situația însă este distinctă, când ne referim la răspunderea internațională, când statele pot fi subiectul unei răspunderi politice, materiale, morale și penale. În aceeași optică, statul poate să-și asume răspunderea penală exclusivă pentru crime contra păcii și a securității omenirii, agresiune, propagandă de război, pregătiri de război, crime de război sau crime împotriva umanității.

În urma fenomenului globalizării, asistăm la extinderea ariei de acoperire a infraționalității persoanei juridice la nivelul statelor. Ca urmare a dezvoltării acestui curent la nivelul instrumentelor regionale și internaționale, am întâlnit răspunderea persoanelor juridice ca formă a răspunderii penale în Franța, Finlanda, Belgia, Italia, Portugalia, sau Spania, iar ca formă a răspunderii administrative, în Germania. În Spania nu a fost consacrată expres.

Codul penal consacră în titlul al VI-lea „Răspunderea penală a persoanei juridice”. Aceste dispoziții au natură specială, în sensul că derogă de la principiile dreptului penal, aplicându-se numai unei anumite categorii de subiecte de drept. În mod concret, regăsim la art. 135 din Codul penal domeniul sau sfera de incidență a răspunderii penale a persoanei juridice, categoriile de persoane juridice care răspund penal, precum și infracțiunile pentru care intervine această răspundere. Modelul adoptat de Codul penal român permite tragerea la răspundere penală a persoanei juridice ori de câte ori s-a comis o infracțiune, indiferent dacă a fost sau nu identificată persoana fizică ce a comis fapta ilicită și indiferent dacă această persoană a fost sau nu găsită vinovată. Acest tip de răspundere urmărește, ca regulă, persoanele juridice „de drept privat“.

În acord cu art. 61 din Constituție și în virtutea liberei opțiuni de politică penală, legiuitorul român are libertatea de a fixa sfera infracțiunilor ce pot fi imputate persoanei

juridice. Astfel, persoana juridică răspunde penal pentru infracțiunile săvârșite prin acțiunile de realizare a obiectului de activitate ori săvârșite prin acțiunile executate în numele sau în interesul său. Prin urmare, răspunderea penală a persoanei juridice este generală, putând fi atrasă de orice activitate a ei în care se poate identifica un element subiectiv propriu acesteia, diferit de cel al persoanei fizice care execută în concret actul material.

Am evidențiat că răspunderea penală a persoanei juridice este distinctă de răspunderea penală a persoanelor fizice care acționează în calitate de organe sau de reprezentanți ai acesteia, putând să coexiste cu răspunderea penală a celor din urmă, așa cum prevăd, în mod expres, dispozițiile art. 135 alin. (3) din Codul penal. Cazurile care au ajuns la Curtea Europeană a Drepturilor Omului au determinat o nuanțare specializată a acestui domeniu de discuție. Dintre persoanele juridice, cu precădere companiile și angajații companiilor, indiferent dacă au funcții de conducere sau de execuție, care se pot incrimina prin acțiuni sau declarații, trebuie să beneficieze de garanții specifice, în cadrul procedurilor în care le sunt puse în chestiune drepturile.

În opinia noastră, din perspectiva dreptului persoanei de a nu se autoincrimina, s-a născut și ideea că prezumția de nevinovăție este aplicabilă și persoanelor juridice.

În ceea ce privește dreptul Uniunii Europene, acesta asociază prezumția de nevinovăție dreptului la un proces echitabil, din perspectiva dreptului la libertate, devenind principii fundamentale ale procesului penal european. Cele 27 de state membre ale Uniunii Europene au ratificat Convenția Drepturilor Omului și legislațiile naționale au preluat standardele comune.

O inovație este aceea că prezumția de nevinovăție este protejată în ordinea juridică a Uniunii Europene, în special, cu privire la respectarea normelor de concurență, aplicabile întreprinderilor, care se pot finaliza prin aplicarea de amenzi sau de penalități cu titlu cominatoriu. În aceste situații, orice dubiu al instanței trebuie interpretat în favoarea întreprinderii căreia îi este adresată decizia Comisiei Europene de constatare a unei încălcări. Prin urmare, instanța nu poate concluziona dovedirea existenței încălcării în cauză la un standard juridic corespunzător dacă există încă un dubiu cu privire la acest aspect, în special în cadrul unei acțiuni în anulare a unei decizii de aplicare a unei amenzi. De asemenea, instanța sesizată cu o acțiune în anulare împotriva unei decizii a Comisiei prin care se constată existența unei încălcări a normelor de concurență trebuie să aprecieze dacă dovezile și celelalte documente conexe sunt suficiente pentru a demonstra existența încălcării imputate și să evidențieze probe exacte și concordante pentru a întemeia convingerea fermă a săvârșirii

încălcării. Orice dubiu trebuie interpretat în favoarea întreprinderii căreia îi este adresată decizia Comisiei de constatare a unei încălcări.

Calitatea sarcinii probei trebuie să țină cont de caracterul notoriu al interdicției acordurilor anticoncurențiale. În concret, vinovăția nu trebuie demonstrată de Comisia Europeană, ci poate fi dedusă dintr-o serie de coincidențe și de indicii care, privite în ansamblu, pot constitui, în lipsa unei alte explicații coerente, dovada unei încălcări a normelor de concurență.

În ceea ce privește valoarea probantă a diferitor elemente de probă, singurul criteriu pertinent pentru a aprecia probele prezentate constă în credibilitatea acestora. În situația în care instanța nu are la dispoziție probe din care să reiasă durata încălcării, trebuie să identifice fapte suficient de apropiate în timp, astfel încât să se poată admite în mod rezonabil că această încălcare a continuat fără întrerupere între două date exacte.

Ca instanță reprezentativă pentru dreptul internațional ne-am oprit la Curtea Penală Internațională, care judecă crima de genocid, crimele împotriva umanității, crimele de război și crima de agresiune. Curtea Penală Internațională nu se substituie instanțelor naționale, obiectul ei de activitate vizează judecarea persoanelor care nu ar putea beneficia de o judecată independentă, imparțială în sistemul judiciar național. Cu alte cuvinte, această instanță internațională garantează exercițiul tuturor mecanismelor de protecție a drepturilor omului, precum și echitatea acestora în desfășurarea procesului. În jurisprudența Curții Penale Internaționale, prezumția de nevinovăție a devenit un principiu procedural consacrat în statutul instanțelor penale internaționale, care servește drept model pentru legislația penală națională. În cadrul procesual, prezumția de nevinovăție asociază în aplicarea ei alte trei principii: lipsa unei opinii preconcepse cu privire la vinovăția acuzatului, sarcina probei asupra acuzării, beneficiul îndoielii.

Din aceste motive, apreciem că dreptul penal internațional a dezvoltat o cazuistică specializată care caracterizează Curtea Penală Internațională, în ceea ce privește principiul nevinovăției, respectiv distincția dintre așa-numitele drepturi ale victimelor și părțile propriu-zise la proces. În toate cazurile, procurorul are sarcina de a dovedi vinovăția acuzatului.

Statutul Curții subliniază că, pentru a participa la proces, victimele vor trebui, mai întâi, să demonstreze că interesele lor personale sunt afectate de proces pentru a li se permite să își prezinte punctele de vedere și preocupările în etapele procedurilor stabilite de Curte și într-un mod care nu aduce atingere sau nu este incompatibil cu drepturile acuzatului, inclusiv la un proces echitabil și imparțial.

Analizând Cauzele Procurorul/Thomas Lubanga și Procurorul/ Germain Katanga, am

reținut că, în situația în care victimele ar trebui să prezinte probe suplimentare, care să înlăture orice îndoială rezonabilă, ca urmare a furnizării probelor de către procuror, s-ar încălca obligația procurorului de a îndeplini singur sarcina probei, cu un efect direct asupra nerespectării prezumției de nevinovăție. Aceeași soluție privește părțile: chiar dacă acestea sunt îndreptățite să prezinte probe și să formuleze argumente, continuă să fie afectat rolul procurorului, care este unicul responsabil cu aflarea adevărului. În sens contrar, am fi în prezența unei distorsionări atât a conceptului de judecată penală, cât și al rolului procurorului.

Prin urmare, faptul că instanța de judecată a permis victimelor să prezinte dovezi ale vinovăției acuzatului a încălcat prezumția de nevinovăție, prin dimensiunea care se referă la scăderea standardului probei pe care procurorul trebuie să îl îndeplinească.

Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale împiedică acest tip de transfer de sarcini, impunând Parchetului să mențină sarcina probei și să nu permită niciodată transferarea acesteia către alte părți sau participanți.

Un ultim caz asupra căruia ne oprim vizează aspectele necontencioase în care acționează prezumția de nevinovăție la Curtea Penală Internațională.

Al treilea capitol se referă la prezumția de nevinovăție în dreptul român, în parametrii consfințiți de Constituția României, de dreptul procesual penal și de dreptul procesual civil.

În primul rând, trebuie să precizăm că, în forma inițială, Constituția României a recunoscut prezumția de nevinovăție și legalitatea pedepsei. Însă Codul de procedură al vremii nu a oglindit expres dispoziția constituțională în conținutul său material. Singurele garanții recunoscute se regăseau la art. 66 C.proc.pen din 1964, potrivit căroră „învinuitul sau inculpatul nu este obligat să probeze nevinovăția sa”.

La revizuirea Constituției din 2003, s-a născut ideea potrivit căreia prezumția de nevinovăție acționează ca un instrument de corelare a garanțiilor pe care trebuie să-l ofere actul de justiție, asigurând protecția respectării drepturilor și libertăților omului și opunându-se oricărui tip de regim opresiv. În virtutea acestor considerente, prezumția de nevinovăție apare a fi elementul de responsabilizare a contractului social dintre cetățeni și stat.

În opinia noastră, prezumția de nevinovăție se impune în rândul categoriilor juridice, ca un principiu de rang constituțional, care stabilește garanția libertății persoanei și care lansează obligativitatea conformității cu Legea fundamentală în ierarhia actelor normative inferioare.

Primul exemplu, în acest sens, este dat chiar de modificarea și completarea Codului de procedură penală din 1964, cu dispozițiile potrivit căroră „orice persoană este considerată nevinovată până la stabilirea vinovăției sale printr-o hotărâre penală definitivă” (art. 52) și că

„învinuitul sau inculpatul beneficiază de prezumția de nevinovăție și nu este obligat să își dovedească nevinovăția “(art. 66 alin. 1).

Cu toate acestea, din punct de vedere terminologic și conceptual, se deosebește textul constituțional care se referă la „hotărârea judecătorească de condamnare” de cel consacrat în legea organică a Codului de procedură penală „hotărâre penală”, chiar dacă ambele au rolul de a indica limitele legii pentru recunoașterea nevinovăției unei persoane.

Consacrarea constituțională a prezumției de nevinovăție atestă că ea are efecte *erga omnes*. Aceasta trebuie respectată nu numai de stat, în ansamblul său, ci și de către persoanele particulare sau mass-media. Chiar dacă prezumția de nevinovăție este recunoscută ca fiind un principiu de drept procedural care organizează desfășurarea procesului penal, consacrarea sa în Legea fundamentală arată că trebuie să reprezinte mai mult decât o regulă specifică unei ramuri de drept. În consecință, prezumția de nevinovăție, investită cu efecte *erga omnes*, constituie punctul de plecare pentru recunoașterea dreptului persoanei învinuite sau acuzate în cadrul oricărui tip de răspundere juridică de a nu se incrimina.

În opinia noastră, forța constituțională a prezumției de nevinovăție se observă din receptarea unor garanții indirecte care o protejează prin impunerea unor obligații și interdicții, precum interzicerea înregistrării audierilor în instanță, asigurarea dreptului la un apărător ș.a.

Prin caracterul său particular, prezumția de nevinovăție se distinge de drepturile care garantează libertatea persoanei, în sensul că a devenit factorul catalizator care a restructurat procesul penal și a obligat organele judiciare la asumarea unei conduite conforme.

Pe parcursul lucrării apare ca laitmotiv că jurisprudența constituțională din țara noastră nu recunoaște prezumția de nevinovăție în afara garanțiilor libertății individuale. În situația expresă în care nu au fost săvârșite infracțiuni sau contravenții, nu poate fi invocată prezumția de nevinovăție. În consecință, pentru a putea fi recunoscută garanția prezumției de nevinovăție trebuie să fie îndeplinite condițiile care impun respectarea dreptului la un proces echitabil, al principiului contradictorialității și al dreptului de apărare. Cu privire la măsurile accesorii, precum confiscarea, care se dispun în absența unei hotărâri judecătorești definitive, prin care să se stabilească vinovăția, Curtea Constituțională a reținut că aceste măsuri nu au caracterul unor activități de cercetare sau de anchetă, în cadrul cărora se pot administra și evalua probe sau se pot efectua expertize. Prin urmare, dacă procedura nu are caracter jurisdicțional, atunci nu se aplică nici prezumția de nevinovăție.

În același sens, instanța constituțională a apreciat că existența procesului-verbal de contravenție nu implică stabilirea vinovăției unei persoane acuzate de comiterea unei contravenții. Procesul-verbal de constatare și sancționare a contravenției se bucură de

prezumția de legalitate, însă, atunci când este formulată o plângere împotriva acesteia, este contestată chiar prezumția de care se bucură. În acest caz, instanța de judecată competentă va administra probele prevăzute de lege, necesare în vederea verificării legalității și temeiniciei procesului-verbal. Cel care a formulat plângerea nu trebuie să își demonstreze propria nevinovăție, revenind instanței de judecată obligația de a administra tot probatoriul necesar stabilirii și aflării adevărului, contravenția intrând sub incidența art. 6 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale.

Un alt subiect tratat a vizat situațiile create în jurisprudență ca urmare a incriminării insultei și a calomniei, ca infracțiuni contra demnității persoanei. Adeseori a fost chemată Curtea Constituțională să judece asupra acestor excepții de neconstituționalitate. Astfel, incriminarea acestor fapte nu contravine prezumției de nevinovăție, ca principiu fundamental al procesului penal, nu instituie un paralelism juridic, deoarece vinovăția rezultă fie din însăși săvârșirea faptelor prevăzute de textele de lege criticate, fie din alte circumstanțe, când vinovăția nu ar rezulta *ex re*.

Pentru inculpat, prezumția de nevinovăție operează pe tot parcursul procesului penal, instanța de judecată fiind obligată, să cerceteze cauza sub toate aspectele, pe bază de probe. În consecință, s-a reținut că, deși se instituie posibilitatea autorului insultei sau calomniei de a dovedi adevărul afirmațiilor sau al imputărilor făcute în limitele interesului legitim, nu este înfrântă prezumția de nevinovăție.

În dreptul penal, prezumția de nevinovăție se bucură de notorietate numai ca urmare a implicațiilor procedurale pe care le presupune.

Din punctul de vedere al legislației în domeniu, prezumția de nevinovăție a fost indirect recunoscută prin prisma Codului Penal din 1968 (abrogat în prezent). Prin reglementarea răspunderii penale s-a reținut că aceasta poate fi înlocuită cu răspunderea care atrage fie aplicarea unei forme de influențare obștească, fie o sancțiune cu caracter administrativ ce se aplică de instanța de judecată.

În opinia noastră, această redactare reflectă fundamentul sociologic pe care s-a bazat legiuitorul acelor vremuri, în sensul că numai legea stabilește faptele antisociale ce constituie infracțiuni, determinând atât pedepsele, cât și tipul de măsuri educativ-preventive aplicate. Astfel, se observă elementele juridice pregnante, care tind să înlăture posibilitatea creării unui abuz de drept, în sensul că nimeni nu putea fi tras la răspundere penală pentru o faptă pe care legea nu a considerat-o infracțiune în momentul săvârșirii ei și nici să nu fie supus la executarea vreunei pedepse neprevăzute de lege. Garanțiile împotriva încălcării prezumției de nevinovăție și a înlăturării răspunderii penale abuzive au funcționat 41 de ani în țara noastră.

Instituția răspunderii penale a suferit o serie de modificări de la adoptarea în 2009 a Noului Cod penal al României. Printre acestea menționăm cauzele care înlătură răspunderea penală, prescripția, situațiile în care persoanele sunt absolvite de răspunderea penală sau răspundere penală pe ramuri de activitate. Un exemplu, în acest sens, este răspunderea penală medicală - „consecința încălcării de către medic sau de unitatea sanitară, a valorilor sociale ocrotite prin dispozițiile legale ce reglementează infracțiuni, cu forma de vinovăție arătată în ipoteza normelor de incriminare, infracțiuni care sunt prevăzute în Codul penal și în legi speciale”.

În această formă a răspunderii medicale, se poate demonstra legalitatea reglementării calității de funcționar public, în sensul legii penale, a medicului angajat cu contract de muncă într-o unitate spitalicească din sistemul public de sănătate și consecința posibilității angajării răspunderii acestuia pentru infracțiuni de corupție și de serviciu.

Domeniul clasic al prezumției de nevinovăție vizează situațiile în care fapta atribuită unei persoane are conotații penale. Articolul 4 alin. (1) din Codul de procedură penală alături de alte articole coroborate întregesc tabloul constituțional care evocă libertatea individuală în genere: „Orice persoană este considerată nevinovată până la stabilirea vinovăției sale printr-o hotărâre penală definitivă”. În completare, la alin. (2) al aceluiași articol se stabilește că „După administrarea întregului probatoriu, orice îndoială în formarea convingerii organelor judiciare se interpretează în favoarea suspectului sau inculpatului.”

Cu alte cuvinte, prezumția de nevinovăție reprezintă un corolar al răspunderii juridice, *lato sensu*, și al răspunderii penale, *stricto sensu*, deoarece oferă garanții procesuale împotriva arbitrariului.

Sarcina probei este prezentă pe întreg parcursul prezumției de nevinovăție, fiind indispensabilă, deoarece contribuie la excluderea unei anchete penale abuzive (netemeinice). Sarcina probei acționează în favoarea prezumției de nevinovăție, în sensul că respinge probabilitățile, probele îndoielnice, mărturiile obținute prin violență. Pe durata urmăririi penale, prezumția de nevinovăție trebuie să fie avută în vedere în procedura de colectare și verificare a probelor și de dovedire a săvârșirii unei infracțiuni, de identificare și arestare a infractorului și dovedirea vinovăției sale.

Analiza conținutului material al prezumției de nevinovăție ne-a condus și către principiul legalității și egalității în drepturi în fața legii. În acest context, prezumția de nevinovăție obligă procurorul, organele de urmărire penală și judecătorul să nu dea crezare zvonurilor, presupunerilor, preconcepțiilor cu privire la faptă și făptuitor.

Nu în ultimul rând, privind la jurisprudența instanțelor judecătorești din țara noastră, observăm și o componentă preventivă de care ele țin cont în conformitate cu dispozițiile legale interne și europene.

Având în vedere jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, luarea unei măsuri preventive față de o persoană nu presupune ca autoritățile să dispună de probe suficiente pentru a formula acuzații complete încă din momentul luării acestor măsuri. Legiuitorul român a stabilit că luarea și menținerea măsurii preventive față de o persoană sunt valide dacă există probe din care rezultă suspiciunea rezonabilă în sarcina inculpatului privind săvârșirea unei infracțiuni pentru care este cercetat.

În ansamblul normelor Codului de procedură penală, prezumția de nevinovăție asigură drepturile și garanțiile persoanei, siguranța juridică și stabilitatea legii. În acest sens, reținem că acuzațiile trebuie dovedite dincolo de orice îndoială rezonabilă, probele nu au o valoare dinainte stabilită prin lege și sunt supuse liberei aprecieri a organelor judiciare, în urma evaluării tuturor probelor administrate în cauză, iar orice îndoială pe care o are organul judiciar în formarea propriei convingeri se interpretează în favoarea suspectului sau inculpatului.

În faza de urmărire penală, există un punct nevralgic asupra căruia legislația, doctrina și jurisprudența nu s-au pus de acord. Este vorba despre procedura arestării preventive, care nu pare a îndeplini în totalitate standardele impuse de prezumția de nevinovăție în drept. În acest sens, legiuitorul român nu a distins între măsura arestării preventive (art. 223 – 240) și măsura arestului la domiciliu (art. 218-222 C.proc.pen.), în sensul că aplicarea prezumției de nevinovăție nu este suficient de clară, creând dificultăți în interpretarea judiciară.

Curtea Constituțională a României a reținut că, spre deosebire de măsura arestului preventiv, care determină plasarea persoanei în cauză într-un centru de arestare preventivă, fiind izolat și supus unei supravegheri permanente, măsura arestului la domiciliu are ca efect rămânerea persoanei în cauză la domiciliul personal, în prezența propriei familii. Cu toate acestea, părăsirea incintei propriului domiciliu nu se poate face decât pentru prezentarea în fața organelor judiciare, la chemarea acestora, iar pentru alte motive doar dacă judecătorul de drepturi și libertăți, judecătorul de Cameră preliminară sau instanța de judecată, prin încheiere, i-a permis acest lucru.

Observăm că, potrivit art. 221 alin. (1) din Codul de procedură penală, arestul la domiciliu constă în obligația impusă inculpatului, pe o perioadă determinată, de a nu părăsi imobilul unde locuiește fără permisiunea organului judiciar care a dispus măsura sau în fața căruia se află cauza și de a se supune unor restricții stabilite de acesta. Astfel, spre deosebire

de controlul judiciar sau controlul judiciar pe cauțiune, unde se poate impune interdicția de a părăsi țara sau o anumită localitate, ce reprezintă o restrângere a exercițiului la liberă circulație, atât în cazul arestului la domiciliu, cât și în cazul arestului preventiv, inculpatul este obligat, pe durata luării măsurilor, să se afle într-un loc anume desemnat.

O altă situație se referă la dreptul ca inculpatul să-și aleagă un avocat sau să primească unul din oficiu. Articolul 83 din Codul de procedură penală respectă prevederile instrumentelor universale și regionale ale drepturilor omului. Cu toate acestea, legiuitorul român nu a armonizat în totalitate Directiva (UE)2016/343, în sensul că nu există și posibilitatea numirii unui apărător din oficiu chiar de către instanța de judecată. Legislația română nu permite, în acest moment, sesizarea din oficiu a instanțelor judecătorești; *mutatis mutandis* instanța nu poate să desemneze din oficiu un apărător, deoarece, dacă suspectul sau inculpatul nu și-a ales un avocat, numai organul judiciar ia măsuri pentru desemnarea unui avocat din oficiu.

În opinia noastră, această situație este o reflexie a principiului separației și echilibrului puterilor în stat, fapt care atestă expres dreapta înfăptuire a justiției.

Dacă printr-un exercițiu de imaginație am putea vedea pe o planșă întregul ansamblu al dispozițiilor Codului de procedură penală am observa că alcătuiesc un lanț de silogisme care atestă valabilitatea principiului prezumției de nevinovăție. Iar, în sens invers, se prezumă că se respectă acest principiu, tocmai pentru a fi asigurat dreptul la un proces echitabil și aplicarea legii, în totalitatea ei. În altă ordine de idei, pe această cale se asigură funcționarea aparatului de drepturi și garanții ale persoanei care determină și siguranța juridică și stabilitatea legii.

Un alt principiu de natură procedurală este cel al aflării adevărului, al loialității administrării probelor. În calitate de garanție procesuală, prezumția de nevinovăție este corelată cu sarcina administrării probelor, deoarece instrumentarea acestora contribuie la aflarea adevărului și la dovedirea corectă a împrejurărilor de fapt ale cauzei, pentru a dovedi cu certitudine vinovăția. Într-o speță, s-a reținut că administrarea a două mijloace de probă în urma cărora au fost formulate concluzii contradictorii nu determină *ex ante* înlăturarea de ansamblul probator a celui de-al doilea act, ci ambele trebuie examinate și interpretate prin coroborare și cu celelalte mijloace de probă existente în dosarul cauzei.

Protejarea prezumției de nevinovăție se realizează prin interzicerea dezvăluirii mijloacelor de probă dintr-o cauză penală în curs de desfășurare, împiedicarea formării unor opinii eronate sau subiective cu privire la vinovăția persoanei suspecte.

Legătura dintre rolul activ al instanțelor judecătorești pentru aflarea adevărului și respectarea prezumției de nevinovăție a fost examinată și de Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Curtea a punctat că organele de cercetare penală trebuie să nu omită importanța deosebită pe care o are motivarea actelor prin care se dispun măsurile privative de libertate. Nemotivarea unei ordonanțe prin care se impune arestarea preventivă, dar din care reiese că lăsarea în libertate prezintă un pericol pentru ordinea publică, este contrară Convenției. De asemenea, este contrară Convenției și măsura arestului preventiv în formă continuă, fără ca instanțele să fi administrat probe suplimentare, să audieze martori, să țină cont de modificarea legislației incidente, să respecte limitele de competență materială a instanțelor.

Într-o cauză împotriva României, Curtea Europeană a subliniat că noțiunea de „împiedicare a bunei desfășurări a urmăririi penale” este diferită de cea de „pericol pentru ordinea publică”. Referiri la ordinea publică au fost multiple. În mod uzual, prin acest concept înțelegem un climat caracterizat prin siguranță, securitate, respect față de drepturi și libertăți. Din punct de vedere penal, ordinea publică este considerată a fi compromisă ca urmare a comiterii unei fapte penale care, la rândul ei, presupune un pericol concret, o temere publică.

În opinia noastră, sintagma „ordine publică” trebuie să fie cântărită în raport cu circumstanțele personale ale inculpatului și cu cele ale săvârșirii faptei, fără idei preconcepute care pot afecta prezumția de nevinovăție.

Un alt actor important în amfiteatrul dreptului penal este Judecătorul de drepturi și libertăți, reglementat de Noul Cod de Procedură Penală. Acesta garantează persoanelor supuse unor acte judiciare că drepturile și libertățile lor nu vor fi limitate decât în conformitate cu legea și într-o măsură rezonabilă, stabilită în funcție de particularitățile cazului aflat în cercetarea organelor judiciare. Pe de altă parte, s-a urmărit și eliminarea unor vulnerabilități din domeniul sistemului judiciar și o mai bună administrare a actului de justiție.

În cadrul procesului civil, am analizat răspunderea contractuală, delictuală, contravențională și disciplinară pentru a vedea dacă este aplicabilă prezumția de nevinovăție în aceste ramuri ale dreptului. În acest capitol am încercat să arătăm că dreptul civil se raportează la prezumția de vinovăție bazată pe o atitudine care conduce la angajarea unei răspunderii civile, fie ea delictuală sau contractuală.

Discuțiile privind respectarea prezumției de nevinovăție în sfera procesului civil depind de răspunsurile la următoarele întrebări: Ce libertate are Ministerul Public să inverseze sarcina probei? Este influențat Ministerul Public de eventuala sancțiune aplicată în vederea respectării prezumției de nevinovăție? Cum acționează principiul *ne bis in idem* asupra dispozițiilor de drept penal și fiscal aplicabile din România? Poate acest principiu să oprească

continuarea procesului penal, în toate etapele sale, după ce intervine o decizie, de natură penală, de impunere rectificativă definitivă, care stabilește, în sarcina contribuabilului, penalități?

În opinia noastră, răspunsurile comportă câteva clarificări, care survin din partea dreptului comparat sau a practicii.

Cu privire la răspunderea civilă contractuală, am plecat de la ipoteza conform căreia răspunderea juridică este opozabilă persoanei, persoanei juridice și statului în vederea asigurării respectării și aplicării legii prin puterea coercitivă a statului. Nucleul dur al acestei cercetări plasează problematizarea dacă statul răspunde juridic și dacă nerespectarea prezumției de nevinovăție poate fi asimilată unui delict de natură constituțională? Cercetând legislația română, am aflat că răspunsul este negativ, deoarece nu sunt prevăzute sancțiuni pentru nerespectarea prezumției de nevinovăție.

Răspunderea civilă contractuală este prevăzută de art. 1350 C.civ., care precizează că orice persoană trebuie să-și execute obligațiile ce și le-a asumat, iar atunci când, fără justificare, nu își îndeplinește această îndatorire, se impune în sarcina acesteia obligația de a repara prejudiciul ce a fost creat. În situația în care există o neexecutare justificată a contractului nu este antrenată răspunderea contractuală. O situație diferită vizează obligațiile de mijloace, întrucât debitorul nu se obligă și nu garantează pentru obținerea unui rezultat, ci doar pentru punerea în valoare a tuturor mijloacelor necesare și pentru a desfășura o activitate diligentă în vederea obținerii rezultatului dorit. Prestația se consideră executată chiar dacă rezultatul nu a fost obținut, căci atât timp cât debitorul nu garantează acel rezultat, nu va exista o prezumare automată a debitorului în culpă. Pentru a fi angajată răspunderea contractuală, creditorul este ținut să facă dovada că debitorul a fost în culpă și nu a folosit mijloacele adecvate, nedesfășurând activitatea diligentă care ar fi putut să ducă la realizarea acelui rezultat.

Debitorul va fi obligat la despăgubiri atât în ipoteza în care, cu intenție, acționează pentru a-l păgubi pe creditor, cât și în situația în care nu dovedește existența unei cauze străine neimputabilă lui, cauză care l-ar fi putut împiedica să-și execute prestația. Prin urmare, răspunderea sa va fi antrenată indiferent dacă vina sa în neexecutarea obligației a avut la bază intenția sau o simplă culpă. De asemenea, legea instituie în sarcina debitorului o prezumție de vină, prezumție în baza căreia va fi obligat la plata despăgubirilor, doar dacă nu va face dovada unei cauze străine, neimputabile lui, care să-l fi împiedicat în executarea prestației .

Prezumția, ca mijloc de probă al procedurii civile, reprezintă interpretarea unui fapt cunoscut pe care o face legea sau judecătorul asupra unui fapt necunoscut. În opinia noastră,

se pot isca două situații – una în spectrul larg de acțiune al prezumției aferent oricărui tip de relație socială pe care l-am putea reține ca fiind incident și alta care se limitează la sfera de aplicabilitate la acțiunile judiciare (procesuale), prezumând buna-credință, până la proba contrarie.

În ceea ce privește răspunderea contractuală, aceasta se manifestă când debitorul unei obligații juridice de natură contractuală este constrâns să repare prejudiciul cauzat creditorului prin neexecutarea, executarea cu întârziere sau în mod necorespunzător a obligației .

Art. 1166 C.civ. definește contractul ca fiind „acordul de voințe dintre două sau mai multe persoane cu intenția de a constitui, modifica sau stinge un raport juridic”. Executarea obligațiilor contractuale este supusă legii în vigoare la data încheierii contractului în tot ce privește încheierea, interpretarea, efectele, executarea și încetarea sa (art. 102 al Legii nr. 71/2011 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 287/2009 privind Codul civil). În cazul în care, după încheierea actului contractual, intervin modificări ale contractului, acestea sunt supuse prevederilor legii în vigoare la data modificării. În cazul în care aceste obligații contractuale nu sunt respectate, intervine răspunderea contractuală pentru prejudiciul produs, cauzat celeilalte părți. Aceasta poate fi exonerată de răspundere în caz de forță majoră, caz fortuit, cauzarea prejudiciului prin fapta victimei sau a unui terț, exercițiul drepturilor sale cu excepția abuzului de drept și în alte cazuri prevăzute de lege.

În conformitate cu dispozițiile art. 15 C.pen., prevederea faptei de lege penală este prima condiție de existență a oricărei infracțiuni și derivă din principiul legalității, așa încât, în absența tipicității obiective, fapta nu poate constitui infracțiune.

În dreptul civil, conceptul de vinovăție, ca trăsătură generală a infracțiunii, poate fi considerat autonom. De exemplu, raportat la conceptul de nevinovăție a angajatului la care se referă dispozițiile art. 52 alin. (2) din Legea nr. 53/2003 – (Codul muncii), observăm că nu presupune exclusiv existența unei soluții de clasare sau achitare în baza cazului de la art. 16 alin. (1) lit. b) teza a doua din Codul de procedură penală – fapta nu a fost săvârșită cu vinovăția prevăzută de lege. De altfel, ar fi contrar interpretării teleologice să se considere că beneficiază de prevederile art. 52 alin. (2) din Codul muncii un angajat care nu răspunde penal, fiindcă nu a săvârșit fapta cu vinovăția prevăzută de lege, dar că nu se aplică aceleași dispoziții din Codul muncii când se dispune clasarea sau achitarea în temeiul art. 16 alin. (1) lit. a) – fapta nu există sau art. 16 alin. (1) lit. c) – nu există probe că o persoană a săvârșit infracțiunea din Codul de procedură penală.

În raporturile de drept privat, răspunderea civilă delictuală se declanșează la comiterea unei fapte juridice ilicite. În dreptul comparat regăsim foarte multe exemple. În dreptul italian,

există așa-numita răspundere pentru delictele de presă. Putem crede că există o asemănare cu răspunderea civilă delictuală sau răspunderea pentru fapta altuia prevăzută de Codul civil român. Dacă Codul penal italian prevede că autorul, acționând cu preaterintenție, obține un rezultat mult mai grav decât cel voit, atunci Codul penal român reglementează „intenția depășită”, atunci „când fapta constând într-o acțiune sau inacțiune intenționată produce un rezultat mai grav, care se datorește culpei făptuitorului.” Întâlnim delict penale în dreptul german, respectiv infracțiunile pentru care pedeapsa este minimum un an de închisoare. În sistemul de drept „*common law*”, culpa simplă este numită „*mens rea*”(conștiință vinovată), în timp ce culpa fără prevedere (neglijența necugetată) apare ca fiind o formă de vinovăție subiectivă.

Prin urmare, din aceste considerente, nu se poate pune semnul egal între răspunderea penală, răspunderea morală sau între culpabilitatea penală și culpabilitatea morală (vinovăție), acestea fiind concepte diferite. Totodată, putem observa o asemănare între culpabilitatea morală din doctrina *common law* și termenul de „greșeală”, ce constituie una dintre condițiile răspunderii civile delictuale din Dreptul civil românesc.

Codul penal american definește „tipurile culpabilității” (*Kinds of Culpability*). În concordanță cu această opinie, neglijența (*negligence*) nu este culpabilă, deoarece „nu putem fi moral culpabili pentru că ne asumăm riscuri de care nu avem cunoștință” și „obligația de a reține, a-și aminti și a fi pe deplin informat despre orice activitate care este purtătoare de riscuri este o obligație pe care niciun om nu ar putea să o îndeplinească” și, de aceea, încălcarea acestei obligații nu prezintă niciun defect moral. Esența culpabilității reiese din actele, care manifestă insuficientă grijă pentru interesele altora, legal protejate.

Un alt răspuns pe care l-am căutat, în acest demers de cercetare, a vizat rolul prezumției de nevinovăție în cadrul răspunderii delictuale. Răspunderea civilă delictuală sancționează încălcarea prezumției de nevinovăție și atrage repararea prejudiciului creat prin plata unor daune morale sau publicarea dispozitivului hotărârii într-un ziar de circulație națională. În practică s-a reținut că acțiunile unui procuror de a comunica organelor de presă o serie de informații personale reținute printr-o rezoluție a Parchetului și de a descrie detaliat faptele de natură penală pretinse a fi fost săvârșite, încălcă obligația de confidențialitate și afectează demnitatea, onoarea și reputația celor în cauză.

Curtea de Justiție a Uniunii Europene a distins între materia contractuală și cea delictuală și cvasidelictuală. Astfel, acțiunile în răspundere civilă, de natură delictuală în dreptul național, trebuie să fie considerate ca aparținând materiei contractuale, în cazul în care

comportamentul reproșat poate fi considerat o neîndeplinire a obligațiilor contractuale, astfel cum acestea pot fi stabilite ținând seama de obiectul contractului.”

Din jurisprudența Curții Constituționale a României rezultă necesitatea respectării prezumției de nevinovăție în procedura civilă (contravențională, administrativă, concurențială, etc.), dubiul profitând celui acuzat de săvârșirea contravenției, sarcina probei fiind răsturnată.

În consecință, apreciem că răspunsul căutat este circumstanțial legat de procedurile civile care implică un raport de cauzalitate cu speța din procesul penal.

În acest capitol am tratat pe larg conceptul de contravenție și de răspundere contravențională.

În secțiunea destinată răspunderii contravenționale am urmărit, printre altele, evoluția juridică a contravenției. Metoda istorică de cercetare și-a demonstrat utilitatea, în sensul că am putut să vedem cum a fost reconfigurată infracțiunea, de-a lungul anilor, cu scopul menținerii unei interpretări dinamice.

Cu acest prilej, am descoperit că, odată cu adoptarea Codului penal, s-a divizat sfera penală de care aparțineau inițial infracțiunea și contravenția, pentru ca ultima să devină parte a dreptului administrativ. Observăm că legiuitorul român a ales să modernizeze dreptul penal românesc prin înlăturarea contravenției din rândul ilicitului penal în sfera dreptului administrativ. Unul dintre efectele create produs în doctrină a fost acela că s-a conturat o nouă ramură autonomă de drept, respectiv dreptul contravențional.

Apreciem că această „modernizare” a condus la încărcarea responsabilității judecătorului, în sensul că acum are sarcina de a califica fapta fie infracțiune, fie contravenție (ilicit administrativ).

Considerăm că a deosebi contravenția de infracțiune nu este o temă ușoară, deoarece ambele reprezintă fenomene complexe, care împletesc elemente de natură materială, umană, socială, morală și juridică. Aceste fenomene complexe s-au văzut și în practica instanțelor judecătorești, unele dintre acestea nemaifăcând distincția între prevederile Codului penal din 1968 - pentru a fi o infracțiune fapta trebuia să prezinte pericol social, să fie săvârșită cu vinovăție și să fie prevăzută de legea penală - și dispozițiile Codului penal din 2009, care precizează că infracțiunea „este fapta prevăzută de legea penală, săvârșită cu vinovăție, nejustificată și imputabilă persoanei care a săvârșit-o”. Observăm că Noul Cod penal a omis unul dintre elementele definitorii ale infracțiunii în versiunea Codului din 1968, dar a alipit trăsăturilor inițiale noi caracterizări – caracterul nejustificat al faptei și caracterul imputabil.

Nu în ultimul rând, parcurgerea din punct de vedere istoric a reglementărilor contravenției ne-a determinat să propunem de *lege ferenda* revenirea la instanțele specializate

pentru judecarea acestora, unul dintre motive fiind degrevarea secțiilor civile ale judecătorilor.

Un alt element divergent a fost identificat de doctrină cu privire la numărul elementelor care definesc infracțiunea. Unii autori au susținut că există 4 trăsături, respectiv „prevederea faptei în legea penală sau tipicitatea; caracterul nejustificat al faptei sau antijuridicitatea; imputabilitatea; vinovăția”, iar alții au numărat 3 trăsături ale infracțiunii, respectiv că reflectă o faptă antijuridică, imputabilă și sancționată de legea penală .

În ce ne privește, apreciem că din interpretarea gramaticală a textului legii rezultă că există un singur element material care caracterizează existența unei infracțiuni, respectiv fapta să fie prevăzută de legea penală. Din această interpretare ar rezulta că celelalte elemente îl ajută pe cel care aplică legea să țină seama de criteriile limitative care trebuie să fie întrunite pentru ca fapta să fie prevăzută de legea penală „săvârșită cu vinovăție”; „nejustificată”; „imputabilă persoanei care a săvârșit-o”.

Tocmai de aceea, observând că atât „infracțiunea” (subiect), cât și „fapta” (nume predicativ) sunt la cazul nominativ și că atrag acordul gramatical cu „săvârșită”.....„nejustificată” „imputabilă”, propunem de *lege ferenda* o nouă redactare, mult mai precisă, a enunțului în ceea ce privește elementul determinant al atributelor adjectivale.

Cu privire la fondul expresiei „fapta să fie prevăzută de legea penală” s-au reținut în doctrină mai multe aprecieri. Pe de o parte, infracțiunea descrie o faptă tipică, antijuridică și comisă cu vinovăție. Pe de altă parte, această expresie accentuează cerința ca fapta să fie concret săvârșită și să corespundă detaliilor care o incriminează.

În concluzie, în cazul în care fapta se încadrează în textul de incriminare al dreptului penal, vom fi în prezența unei infracțiuni, iar dacă această faptă realizează latura obiectivă a unei contravenții se va angaja răspunderea contravențională a persoanei care a săvârșit-o. Agentul constator, organul de urmărire penală sau instanța de judecată trebuie doar să verifice dacă fapta săvârșită reprezintă, în concret, o infracțiune sau o contravenție, pericolul social neputând constitui un criteriu în aprecierea în concret a unei fapte ilicite.

În fine, un alt aspect pe care am pus accentul vizează dilemele care apar ca urmare a încercării de stabilire a naturii juridice a prezumției de nevinovăție a contravenientului în materie penală. Discuția a plecat de la o hotărâre a Curții Europene a Drepturilor Omului prin care s-a statuat că „o încălcare a prezumției de nevinovăție poate să provină nu numai din partea unor judecători sau a unui tribunal, ci și din partea altor autorități publice”.

S-a reținut că o contravenție poate fi asimilată unei proceduri penale chiar dacă fapta are o natură pecuniară prin amenda aplicată, inclusiv prin cuantumul redus, și prin natura

civilă a legii care o sancționează. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a pus accentul pe trăsăturile stării de drept, punctând că prevederea încălcată avea efect *erga omnes*, că stabilea o conduită precisă corelată cu măsuri de prevenție, dar și de sancționare. În consecință, tipul sancțiunii poate atrage indirect aplicabilitatea garanțiilor din dreptul penal. De asemenea, în alte cazuri aflate pe rolul său, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a reținut: contravenția nu derogă de la prezumțiile de fapt și de drept, ce se regăsesc în orice sistem de drept; însă, în materie penală obligă statele contractante să nu depășească un anumit prag – să țină cont de gravitatea faptelor și să păstreze dreptul la apărare.

În ceea ce ne privește, suntem de acord cu ideea potrivit căreia judecătorul român are obligația de a fi un judecător european atunci când examinează litigiile care se află pe rol, în sensul că trebuie să urmărească aplicabilitatea convențiilor și tratatelor internaționale pe care statul român le-a ratificat.

Însă, propunem de *lege ferenda* ca reglementarea națională să fie mult mai clară și să centralizeze infracțiunile în coduri, spre deosebire de contravenții care pot fi prevăzute în actele de organizare și funcționare ale autorităților administrative autonome centrale sau locale.

În dreptul comparat observăm că există reglementări distincte, dar care, în esență, valorifică jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului în ceea ce privește răspunderea contravențională.

În dreptul românesc, contravenția este supusă regulilor Codului de procedură civilă în timp ce procesul-verbal de constatare și de sancționare este considerat ca fiind un act administrativ, putând fi contestat în contencios administrativ.

Apreciem că prezumția de veridicitate a procesului-verbal de constatare a contravenției și prezumția de nevinovăție a contravenientului din dreptul administrativ sunt dependente de prezumarea că actul administrativ este elaborat, adoptat și publicat în condiții de valabilitate, fiind legal, temeinic și autentic. Aceste atribute trebuie corelate cu o serie de concepte din dreptul fiscal – buna-credință, reaua-credință -, care împreună să fie dezbătute cu privire la incidența prezumției de nevinovăție în materia contravențiilor care au natură penală. De exemplu, art. 12 alin. (4) din Codul de procedură fiscală stabilește că buna-credință a contribuabilului se prezumă până când organul fiscal dovedește contrariul. Prezumția relativă acționează în beneficiul persoanei până la proba contrară ce incumbă organului fiscal, care o contestă și pretinde că, în condițiile art. 25 alin. (2) din Codul de procedură fiscală, potrivit căror administratorul a cărui răspundere solidară o angajează, a acționat cu rea-credință. De

aceea, s-a reținut că buna-credință „îmbracă forma erorii scuzabile, adică a convingerii eronate și neculpabile a unei persoane, că are un drept și că acționează potrivit legii”.

În opinia noastră, contravenția în materie de acuzație penală are un statut juridic hibrid, în sensul că beneficiază de garanțiile inerente tipologiei de acuzație de natură penală și că, în temeiul acestei calificări, se supune Codului de procedură civilă, dar și își selectează anumite norme din dreptul penal de care să țină cont.

În țara noastră, există o multitudine de autorități administrative autonome, însă numai unele dintre acestea stabilesc prin legea lor de organizare și funcționare ori prin regulamentele de organizare și funcționare fapte care constituie contravenții de natură penală.

În opinia noastră, legea specială reprezintă opțiunea legiuitorului de a stabili un regim specializat și derogatoriu de la norma de drept comun. Actele normative de înființare și organizare a acestui tip de instituții naționale, precum și ale celorlalte expres consacrate în lege pot stabili contravenții. În acest sens, în legea de organizare și funcționare se vor descrie faptele care constituie contravenții și sancțiunea ce urmează să se aplice pentru fiecare dintre acestea; în cazul sancțiunii cu amendă se va stabili limita minimă și maximă a acesteia sau, după caz, cote procentuale din anumite valori; se pot stabili și tarife de determinare a despăgubirilor pentru pagubele pricinuite prin săvârșirea contravențiilor. De asemenea, vor putea stabili sancțiuni principale sau complementare, în afara celor deja stabilite în legea cadru privind regimul contravențiilor.

Un alt aspect pe care l-am sesizat în acest demers științific se referă la faptul că instituția sarcinii probei în materie contravențională nu este discutată, în mod specific, de doctrina juridică românească, lăsând la latitudinea autorităților publice să distingă arbitrar acest lucru. Astfel, se încalcă principiul de drept „*Ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus*”, lăsând instanța să acționeze pe baza propriilor convingeri.

O altă tematică pe care am abordat-o a vizat căile de atac ale procesului-verbal de constatare a contravenției, arătând că soluționarea se face fie la judecătoria în a cărei circumscripție a fost săvârșită contravenția, fie la judecătoria în a cărei rază teritorială își are domiciliul sau sediul contravenientul. Subliniem că partea vătămată poate face plângere numai în ceea ce privește despăgubirea, iar cel căruiia îi aparțin bunurile confiscate, altul decât contravenientul, numai în ceea ce privește măsura confiscării.

Excepția de la regulă vizează deciziile Consiliului Concurenței care sunt acte administrative individuale care pot fi atacate în contencios administrativ și fiscal, în așa-numitul „contencios contravențional”, numai la Curtea de Apel București, secția contencios-administrativ, în termen de 30 de zile de la comunicarea deciziei. Cu toate acestea, deciziile

Consiliului Concurenței au un statut juridic aparte, care le deosebește de statutul juridic al contravențiilor reglementate prin Ordonanța Guvernului nr. 2/2001. Faptul că deciziile Consiliului Concurenței pot fi atacate numai la Curtea de Apel București reprezintă o excepție de la dreptul comun, care înlătură obligația de a înscrie plângerea prin respectarea instanțelor ierarhice, începând cu judecătoria în raza căreia a fost săvârșită contravenția.

În opinia noastră, reducerea posibilităților contravenientului de a se judeca la o instanță mai apropiată de domiciliul său nu poate fi justificat în funcție de „caracterul autonom al autorității administrative, ci de dreptul contravenientului de a se bucura de un proces echitabil. În aceste condiții, considerăm că se impune o modificare legislativă și propunem de *lege ferenda* o coborâre a instanței de contencios administrativ, cel puțin la rang de tribunal județean.

În ceea ce privește răspunderea disciplinară, apreciem că aceasta are o fizionomie specifică, sub forma răspunderii administrativ-disciplinare a funcționarului public sau a autorului unei abateri administrative (organ de stat, funcționar public, structură nestatală, persoană fizică) ce nu este contravenționalizată.

Observăm că există o delimitare clară între răspunderea disciplinară, răspunderea contravențională și răspunderea penală a funcționarului (infrațiuni de serviciu), calificând faptele ce atrag răspunderea disciplinară, ca abateri disciplinare și sancționate cu avertisment (verbal sau scris), muștrare, reduceri de salariu, amânarea avansării în funcții sau în grade superioare, desfacerea contractului de muncă etc.

Până la adoptarea Codului administrativ, art. 77 alin. (1) din Legea nr. 188/1999 privind Statutul funcționarilor publici (în prezent abrogată) stabilea răspunderea disciplinară a funcționarilor publici (inclusiv pentru cei cu statut special). Vechea reglementare prevedea următoarele: „încălcarea cu vinovăție de către funcționarii publici a îndatoririlor corespunzătoare funcției publice pe care o dețin și a normelor de conduită profesională și civică prevăzute de lege constituie abatere disciplinară și atrage răspunderea disciplinară a acestora”.

Codul administrativ stabilește sancțiunile disciplinare și răspunderea funcționarilor publici. Regăsim la art. 492 din Cod reglementarea răspunderii administrativ-disciplinare a funcționarilor publici. Conținutul normativ este identic vechii reglementări, cu excepția nominalizării tipului de răspundere juridică, în sensul că legiuitorul a creat sintagma de răspundere administrativ-disciplinară.

Răspunderea disciplinară are ca element definitoriu vinovăția și intervine în toate cazurile în care un salariat săvârșește cu vinovăție o abatere disciplinară. Alte elemente

componente esențiale ale răspunderii disciplinare sunt: calitatea de angajat (în mediul privat) sau funcționar public, existența unei abateri disciplinare, un rezultat dăunător și legătura de cauzalitate dintre faptă și rezultat.

Conform art. 247 alin. (1) și (2) din Codul Muncii, cu modificările și completările ulterioare, „angajatorul are o prerogativă disciplinară, având dreptul de a aplica sancțiuni disciplinare salariaților săi ori de câte ori constată că aceștia au săvârșit o abatere disciplinară”. Abaterea disciplinară este o faptă în legătură cu munca și care constă într-o acțiune sau inacțiune săvârșită cu vinovăție de către salariat, prin care acesta a încălcat normele legale, regulamentul intern, contractul individual de muncă sau contractul colectiv de muncă aplicabil, ordinele și dispozițiile legale ale conducătorilor ierarhici. Astfel, angajarea răspunderii disciplinare presupune existența unei fapte ilicite, corelată cu serviciul, care constă în încălcarea unor atribuții de serviciu prevăzute în fișa postului.

Funcționarul public nemulțumit de rezultatele cercetării disciplinare, prevăzute în actul administrativ de sancționare, are dreptul să-l conteste la instanța de contencios administrativ competentă.

Unul dintre efectele inexistenței unor orientări unitare privind răspunderea disciplinară s-a văzut la o categorie de funcționari publici cu statut special – polițiștii. Legea nr. 360 din 6 iunie 2002 privind Statutul polițistului individualizează faptele comise cu vinovăție, altele decât infracțiunile, ce constituie abateri disciplinare. Art. 55 din Statut stabilește că polițistul răspunde disciplinar, material, civil, penal, după caz, pentru încălcarea, cu vinovăție, a îndatoririlor de serviciu. Art. 56 din aceeași lege, consacră înlăturarea răspunderii pentru polițistul care, prin exercitarea atribuțiilor de serviciu, în limitele legii, a cauzat suferințe sau vătămări unor persoane ori a adus prejudicii patrimoniului acestora. Normele de aplicare a răspunderii disciplinare au fost stabilite prin H.G. nr. 725 din 2 septembrie 2015, care urmărește procedural etapele care încep cu declanșarea cercetării prealabile și care se finalizează cu soluționarea definitivă a cauzei, pe parcursul căroră trebuie respectate drepturile și libertățile fundamentale ale omului.

Potrivit art. 59 alin. (1) și (5) din Legea nr. 360/2002, cercetarea disciplinară se declanșează prin act administrativ. Din acest moment, evoluția profesională a polițistului - eventuale înscrieri la concursuri de promovare în posturi de conducere – este blocată. Rolul acestei interdicții este de a evita participarea la concursul pentru ocuparea unui post de conducere a unor persoane asupra căroră planează un dubiu asupra îndeplinirii standardelor de profesionalism, de etică și de integritate necesare postului. În practică s-au creat situații,

datorită cărora a trebuit clarificată sintagma „nu este cercetat disciplinar” prevăzută de art. art. 27⁴⁶ alin. (1) lit. b) din Legea nr. 360/2002 privind Statutul polițistului.

Curtea Constituțională a reținut că reglementarea potrivit căreia orice deschidere a unei proceduri disciplinare, indiferent că aceasta se finalizează cu constatarea existenței sau a inexistenței abaterii și a vinovăției polițistului, împiedicând accesul acestuia la concursul pentru ocuparea unui post de conducere, este neconstituțională.

În jurisprudența contenciosului constituțional, s-a reținut, în repetate rânduri, că ori de câte ori sunt în discuție drepturi fundamentale, exigențele constituționale de protecție a acestor drepturi impun o gradare a intervenției etatice, astfel încât opțiunea legislativă să se îndrepte către măsura cel mai puțin restrictivă de drepturi.

În ceea ce privește încălcarea prezumției de nevinovăție, Curtea Constituțională a stabilit că aceasta nu se poate reține în cauzele de natură civilă, comercială, fiscală sau de contencios administrativ, fiind specifică procesului penal, se află într-o strânsă legătură cu libertatea individuală a persoanei. În această situație, instanța constituțională nu a recunoscut incidența unor Hotărâri ale Curții Europene a Drepturilor Omului invocate de autorii excepției de neconstituționalitate, prin care este extinsă aplicarea prevederilor art. 6 paragraful 2 din Convenție și în proceduri administrative. Curtea a motivat că hotărârile indicate nu au relevanță, deoarece nu există asemănări între situațiile de fapt ori soluțiile juridice și situația autorului excepției.

Curtea a observat că în hotărârile respective, Curtea Europeană a verificat respectarea prezumției de nevinovăție din perspectiva modului în care instanțele s-au bazat în aprecierea lor pe un „verdict de vinovăție” pronunțat anterior în proceduri penale premergătoare, dar separate de cauzele aduse în fața sa.

În ceea ce ne privește, apreciem că instanța de contencios constituțional ar fi trebuit să-și revizuiască abordarea privind domeniul de aplicare al prezumției de nevinovăție, în condițiile în care, la nivel universal, acest principiu a fost atras în majoritatea domeniilor care implică răspundere juridică. Ținând cont că dreptul românesc nu recunoaște precedentul judiciar, considerăm că este un semnal îngrijorător că, în anumite aspecte care nu sunt rigide în asigurarea supremației Constituției, Curtea Constituțională nu ține pasul cu dinamica garanțiilor drepturilor omului. În acest sens, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a reiterat că rolul primordial al Convenției este să garanteze drepturi practice și eficiente, nu drepturi teoretice sau iluzorii.

Tocmai de aceea, credem și noi că polițistul cercetat disciplinar trebuie să beneficieze de prezumția de nevinovăție, să fie considerat nevinovat atât timp cât vinovăția nu a fost dovedită, să aibă dreptul la apărare, indiferent că este vorba de o faptă penală sau disciplinară.

Apreciem că principiul prezumției de nevinovăție poate fi asimilat unui real obstacol în calea răspunderii disciplinare abuzive, mai ales că sectorul profesional al acestei categorii de funcționari trebuie să se caracterizeze permanent printr-o reputație și o conduită profesională și umană ireproșabile. Prin urmare, eventualele abateri disciplinare săvârșite în timpul ocupării unei funcții publice trebuie să nu se răsfrângă asupra instituției publice. Mai mult decât în alte cazuri, considerăm că polițistului trebuie să-i fie recunoscute toate pârghiile de apărare, fiind sensibil în fața eventualelor acțiuni ale persoanelor de rea-credință care ar putea să-i blocheze facil evoluția profesională, prin reclamații sau sesizări scrise cu privire la presupuse abateri disciplinare de fiecare dată când se organizează un nou concurs.

În concluzie, chiar dacă dreptul românesc recunoaște prezumția de nevinovăție, exclusiv în sfera dreptului penal, nu înseamnă că ea nu subzistă în domeniul civil, sub altă titulatură, acționând prin elementele sale structurale, care o caracterizează. De pildă, profesorul Flavius Baias reține că este interzis să manifesti dubii în legătură cu averea uimitoare a unui funcționar, dacă nu poți proba convingător caracterul ilicit al dobândirii.

În opinia noastră, regăsim o suită de interpretări și analogii privind prezumția de nevinovăție în ramurile dreptului. În același sens, considerăm că spectrul libertății individuale este foarte generos, prin urmare aplicarea prezumției de nevinovăție ar putea fi extinsă și recunoscută în mai multe sfere ale relațiilor sociale.

În consecință, propunem de *lege ferenda*, ca la o eventuală revizuire a Constituției României, prezumția de nevinovăție să poată fi garantă și în afara dreptului penal, în litigii care pun la îndoială ținuta profesională, academică a individului sau a persoanei juridice, în litigii de muncă, delictuale, disciplinare.

Capitolul al IV-lea al tezei prezintă organizarea sistemului judiciar și instanțele judecătorești. Considerăm că utilitatea acestui capitol se poate vedea ca urmare a dovedirii existenței unei unități conceptuale și funcționale între principiile puterii judecătorești și organizarea sistemului judiciar din țara noastră. Am ajuns la acest rezultat, ca urmare a identificării intervențiilor succesive ale legiuitorului român și a promovării unor reforme democratice în materia organizării justiției, care au aprofundat progresiv normele stabilite prin pactele și tratatele internaționale la care România este parte.

În opinia noastră, accesul la justiție este principiul care deschide catalogul drepturilor, fiind garanția respectării aspirațiilor și idealurilor statuate în Legea noastră fundamentală.

Accesul la justiție depășește, în opinia noastră, clasică încadrare expresă în rândul principiilor fundamentale, deoarece acțiunea acestuia acoperă ansamblul drepturilor și libertăților stabilite în reglementări juridice. Parcurgând tabloul garanțiilor universale impuse de accesul liber la justiție, se desprinde dreptul la un proces echitabil ca fiind un „drept complex, care presupune o serie de exigențe, pe care legiuitorul intern, dar și cei care sunt chemați să aplice legea, inclusiv destinatarii acesteia, trebuie să le respecte”.

Este clar că există un fir roșu în arhitectura garanțiilor drepturilor și libertăților omului, care creează interdependențe între accesul liber la justiție, dreptul la un proces echitabil, dreptul la apărare, garanțiile subsecvente. Privind în ordine inversă elementele care reprezintă piesele de puzzle care stau la baza sistemului judiciar observăm că ele reflectă justiția însăși. Acestea constituie reperele organizării și funcționării sistemului judiciar, al cărui scop este realizarea actului de justiție.

Din punct de vedere procedural discutăm despre organizarea și funcționarea sistemului judiciar prin prisma principiului legalității. În acest context, trebuie să distingem între independența judecătorilor și independența instanțelor. Constituția României recunoaște independența judecătorilor fără echivoc, dar independența instanțelor este corelativă și se deduce din întregul ansamblu constituțional, inclusiv din art. 133 alin. (1), care consfințește independența justiției a cărei garantare este încredințată Consiliului Superior al Magistraturii.

Cu privire la același conținut se pune problema independenței judecătorilor în raport cu politica legislativă a statului. Într-o opinie s-a reținut că o asemenea situație trebuie să fie omisă deoarece „instanța este chemată să apere aceste legi”.

Un principiu dependent de independența justiției este imparțialitatea. Acest principiu-concept se referă la statutul magistraților, la raporturile dintre judecători, procurori, avocați și justițiabili. Deoarece practica a demonstrat că pot exista tensiuni, presiuni și neînțelegeri între aceștia, care afectează, în ultimă instanță, drepturile și libertățile omului, au fost adoptate, la nivel internațional, o serie de principii cu privire la conduita judiciară. În același sens, menționăm și Principiile fundamentale referitoare la independența judiciarului, din 1985, care stabilesc că hotărârea trebuie să se bazeze pe faptele suspuse judecării, „în conformitate cu legea, fără restricții, fără influențe nedorite, amăgiri, presiuni, amenințări sau amestecuri, directe sau indirecte”. Misiunea instanțelor judecătorești este de a realiza justiția, iar judecătorii trebuie să se supună numai legii, fiind cunoscut că o instanță care nu este stabilită prin voința legiuitorului nu se bucură de legitimitate și nu poate soluționa litigii de natură juridică.

Independența judecătorului este afectată în cazurile în care primește dispoziții, indicații sau sugestii asupra felului în care trebuie să judece un anumit litigiu. În aceste cazuri este atinsă integritatea statului de drept și sunt încălcate drepturile și libertățile omului.

Instanțele judecătorești sunt organizate în complete de judecată, dându-se sens principiului colegialității instanței. Discuțiile privind compunerea instanței poartă asupra organizării și compunerii secțiilor, secțiilor unite, completelor de judecată. Instanțele sunt datorate să garanteze accesul și dreptul la un proces echitabil, în toate formele sale – respectarea prezumției de nevinovăție, pronunțarea hotărârii într-un interval de timp rezonabil, aplicarea efectivă a dreptului internațional și european, executarea efectivă a deciziilor judiciare.

În urmă cu câțiva ani, Curtea Constituțională a României a fost sesizată să soluționeze un conflict juridic de natură constituțională dintre Înalta Curte de Casație și Justiție și Parlamentul României, cu privire la limitele de competență ale acestora. Parlamentul României i-a imputat Înaltei Curți de Casație și Justiție o conduită care interferează cu rolul constituțional al Parlamentului, excedând, astfel, rolului său constituțional de interpretare și aplicare a legii.

În fapt, Înalta Curte de Casație și Justiție a refuzat să aplice o lege adoptată de Parlament, mai exact nu a înființat complete de judecată specializate pentru judecarea în primă instanță a infracțiunilor de corupție și a infracțiunilor asimilate în cadrul Secției sale penale.

Legea nr. 78/2000 privind prevenirea, descoperirea și sancționarea faptelor de corupție, în forma sa inițială, preciza că era facultativă constituirea acestor complete de judecată pentru instanțe. Însă, modificarea textului prin Legea nr.161/2003 privind unele măsuri pentru asigurarea transparenței în exercitarea demnităților publice, a funcțiilor publice și în mediul de afaceri, prevenirea și sancționarea corupției, a introdus obligativitatea constituirii lor la nivelul tuturor instanțelor judecătorești, inclusiv la Înalta Curte de Casație și Justiție, în judecarea cauzelor în primă instanță.

Înalta Curte de Casație și Justiție a arătat că nu a aplicat legea, deoarece toți judecătorii Secției penale a Înaltei Curți de Casație și Justiție sunt specializați în judecarea unor astfel de cauze, fiind redundantă constituirea unor complete specializate dintre judecătorii Secției penale a Înaltei Curți de Casație și Justiție.

Cu privire la acest aspect, Curtea Constituțională a analizat cadrul legislativ reprezentat de Legea nr. 78/2000 privind prevenirea, descoperirea și sancționarea faptelor de corupție, Legea nr. 303/2004 privind statutul judecătorilor și procurorilor, Legea nr. 304/2004

privind organizarea judiciară și Legea nr. 317/2004 privind Consiliul Superior al Magistraturii și a constatat că nu există dispoziții care să prevadă specializarea de drept a judecătorilor Înaltei Curți de Casație și Justiție în materia judecării infracțiunilor de corupție.

Stabilirea, în lege, a constituirii unor complete specializate echivala, în opinia instanței de contencios constituțional, cu obligația de determinare a specializării și de specializare a acestora/ a unora dintre aceștia. În același sens, precizează că nu există o prezumție simplă în sensul că aceștia sunt specializați, fapt care constituie un argument în plus pentru consacrarea acestei specializări. Un asemenea rol ar fi trebuit să și-l însușească Consiliul Superior al Magistraturii, respectiv instituirea unor criterii pentru determinarea specializării și începerea procedurii în vederea constituirii completelor, potrivit legii.

În analiza sa, Curtea Constituțională a constatat că Înalta Curte de Casație și Justiție a pronunțat hotărâri judecătorești în materia infracțiunilor ce fac obiectul Legii nr. 78/2000 privind prevenirea, descoperirea și sancționarea faptelor de corupție, fără a fi întemeiate pe o lege. Cu alte cuvinte, Înalta Curte de Casație și Justiție nu a încălcat legea, ci a luat o poziție contrară ei. În această interpretare logică, s-a desprins concluzia, potrivit căreia s-a încălcat dreptul la un proces echitabil în componenta sa referitoare la stabilirea prin lege a instanței judecătorești.

În jurisprudența instanței de contencios constituțional s-a mai reținut că opoziția Înaltei Curți de Casație și Justiție de a aplica o lege este extrem de periculoasă. Astfel, administrației sau instanțelor judecătorești nu le este permis să instituie/ modifice/ completeze/ ori să abroge norme de reglementare primară. De asemenea, instanțelor judecătorești nu le este permis să realizeze controlul de constituționalitate, să nesocotească deciziile Curții Constituționale ori să verifice oportunitatea emiterii actelor legislative/administrative .

În fine, în jurisprudența sa, Curtea Constituțională a reținut că sancțiunea judecării unei cauze de un complet specializat în condițiile în care competența revenea unuia nespecializat este lovită de nulitate absolută. *Mutatis mutandis* judecarea unei cauze de un complet nespecializat în condițiile în care competența revenea unuia specializat atrage sancțiunea nulității absolute a hotărârii astfel pronunțate.

În consecință, judecarea în primă instanță a cauzelor subsumate Legii nr. 78/2000 pentru prevenirea, descoperirea și sancționarea faptelor de corupție aflate pe rolul Înaltei Curți de Casație și Justiție de complete de judecată nespecializate prin transferarea *proprio motu* de Înalta Curte de Casație și Justiție a acestei competențe de judecată către complete cu competență generală reprezintă, în principal, un act de opunere la lege.

Sub aspectul judecării în primă instanță a infracțiunilor prevăzute de Legea nr. 78/2000, completul nu a fost stabilit prin lege, ci prin voința *contra legem* a puterii judecătorești, prin Înalta Curte de Casație și Justiție.

Or, este evident că Înalta Curte de Casație și Justiție nu poate ea însăși refuza aplicarea unei norme juridice.

Cu alte cuvinte, Înalta Curte de Casație și Justiție a ignorat obligația sa de a constitui complete specializate și a redimensionat competența de judecată a completelor cu competență generală de la nivelul său. Prin urmare, noua competență rezultată a acestor complete generaliste nu este prevăzută de lege, astfel că judecarea cauzelor la care face referire art. 29 din Legea nr. 78/2000 pentru prevenirea, descoperirea și sancționarea faptelor de corupție apare ca fiind realizată, prin prisma jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, de un organ judiciar neprevăzut de lege.

În aceste condiții, Înalta Curte de Casație și Justiție, asumând-și o competență contrară art. 61 alin. (1) și art. 126 alin. (1), (2) și (4) din Constituție, a încălcat art. 21 alin. (3) din Constituție privind dreptul la un proces echitabil, în componenta sa referitoare la stabilirea prin lege a instanței judecătorești. Astfel, completele de 5 au ajuns să pronunțe 3 soluții total diferite. Unii judecători au refuzat să se supună legii și au sesizat Curtea de Justiție a Uniunii Europene cu o trimitere preliminară pentru a afla dacă trebuie sau nu să respecte deciziile Curții Constituționale; alți judecători au administrat în continuare probe fără a soluționa excepția compunerii nelegale a completului și alții judecă potrivit deciziei instanței de contencios constituțional.

În fine, ni se pare oportun să reamintim opinia profesorului Ion Deleanu, care atenționa că „accesul liber la justiție nu poate fi o garanție constituțională suficientă tuturor drepturilor și libertăților fundamentale, dacă Justiția însăși nu este echitabilă.”

Această apreciere este cu atât mai importantă cu cât la nivel internațional și european se discută despre evoluții politice naționale și geopolitice care creează tensiuni menite să submineze instituțiile judiciare naționale sau jurisprudența instanțelor europene. Adeseori, se vorbește că celelalte puteri ale statului sunt ținute să recunoască locul și rolul puterii judecătorești, conform principiului separației puterilor în stat și a standardelor internaționale. Însă, se vorbește prea puțin despre situațiile în care chiar puterea judecătorească se amestecă neîntemeiat în treburile celorlalte puteri. În situațiile în care încălcarea principiului separației vine din partea legislativului sau a executivului, judecătorii ar trebui să aibă posibilitatea de a apela la o autoritate independentă sau să poată dispune de alte mijloace eficiente de

remediere. Însă, o atare situație invers proporțională atrage, de cele mai multe ori, reacții de natură politică, care limitează puterea juridică a soluțiilor.

Construcția ierarhizată a sistemului judiciar din țara noastră, consacrată pe cale constituțională și legală, reflectă dreptul la două grade de jurisdicție în materie penală, reglementat de art. 2 din Protocolul nr. 7 la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Astfel, cauza trece prin două filtre de raționament, care o examinează sub toate aspectele de fapt și de drept.

În jurisprudența europeană s-a pledat, încă din 1987, pentru a se conferi prezumției de nevinovăție statutul de principiu. În doctrină s-a apreciat că prezumția de nevinovăție este un principiu esențial al procesului penal care se impune în toate etapele procesului judiciar, fiind un principiu de bază al dreptului penal modern.

În consecință, prezumția de nevinovăție este comună tuturor gradelor de jurisdicție – de la soluționarea cauzei într-un termen rezonabil, temeinicia cercetării penale, neînversarea sarcinii probelor, respectarea principiilor legalității, imparțialității și a controlului ierarhic, respectarea confidențialității datelor și informațiilor personale, respectarea demnității umane, situație care garantează, fără echivoc, funcționarea sistemului judiciar și a statului de drept.

Practic, prezumția de nevinovăție trebuie să fie prezentă în fiecare fază a procesului penal și în fazele sale colaterale ale luptei împotriva criminalității, indiferent de formele de manifestare a acesteia.

A doua secțiune a acestui capitol prezintă unica autoritate de jurisdicție constituțională din țara noastră, respectiv Curtea Constituțională a României. Am caracterizat această instituție din perspectiva competenței sale materiale însă am pus mai mult accentul pe tabloul jurisprudenței sale, din care se vede limpede cum s-a pronunțat de-a lungul timpului asupra diverselor problematice cu care a fost sesizată și a căror analiză purta sau chiar atinge prezumția de nevinovăție.

Una dintre întrebările pe care le-am ridicat în lucrarea de cercetare a vizat relevanța juridică a sintagmei „reglementări internaționale” în raport cu ideea de tratat sau acord internațional, și dacă acestea însumează în conținutul lor și dreptul derivat al Uniunii Europene. Răspunsul la care am ajuns nu a fost mulțumitor, motiv pentru care am considerat că ar trebui depășite problematicile de natură terminologică și că ar trebui să fie organizate dezbateri aprofundate cu privire la această chestiune. Este limpede că lucrurile nu sunt foarte simple, iar rezultatele se văd deja în conflictul dintre Curtea Constituțională a României și Curtea de Justiție a Uniunii Europene, ca urmare a unor decizii adoptate de instanța de contencios constituțional privind organizarea și funcționarea justiției și statutul judecătorilor

și al magistraților. Aceste subiecte sensibile au făcut obiectul unor întrebări preliminare înaintate de către instanțele de drept comun Curții de Justiție a Uniunii Europene, care a trebuit să arate dacă dreptul Uniunii Europene prevalează în raport cu dreptul național. În urma analizei întreprinse, Curtea de Justiție a Uniunii Europene a îndemnat autoritatea judecătorească să nu respecte deciziile Curții Constituționale atunci când acestea sunt contrare dreptului Uniunii Europene. În comunicatul de presă emis de către Curtea Constituțională s-a arătat că soluțiile propuse de către Curtea de Justiție a Uniunii Europene pot fi valorificate în dreptul intern numai după revizuirea Constituției României.

O altă problematică sensibilă pe care am identificat-o cu acest prilej vizează așa-numita universalitate a deciziilor Curții Constituționale, care a fost pusă la încercare în ultimii ani.

Potrivit Legii fundamentale, deciziile Curții Constituționale se publică în Monitorul Oficial al României, iar, de la data publicării, sunt definitive și general obligatorii și au putere numai pentru viitor. Deciziile Curții Constituționale care constată neconstituționalitatea impun reexaminarea textelor în termen de 45 de zile și punerea lor de acord cu prevederile Legii fundamentale. În cazul nerespectării termenului, sancțiunea de natură constituțională impune încetarea efectelor juridice ale textului declarat neconstituțional. Efectul deciziei Curții poate fi, din acest punct de vedere, asimilat unei abrogări.

În unele situații, viciul de neconstituționalitate nu a fost înlăturat, ci a fost preluat în noul act normativ adoptat de legislativ, fapt care a determinat Curtea Constituțională să constate încălcarea Legii fundamentale din cauza conduitei neconforme a legiuitorului. În această sferă se înscrie și preluarea într-o proporție ridicată a unor dispoziții declarate neconstituționale într-un act nou normativ, situație care a pus din nou în discuție comportamentul constituțional de ordin legislativ al Executivului față de Parlament și nu, în cele din urmă, față de Curtea Constituțională. Pasivitatea legiuitorului, îndeosebi în materie penală, a determinat nașterea unei practici judiciare ce tinde la adoptarea unei soluții de suplینire a competențelor legiuitorului, prin identificarea ansamblului legislativ și aplicarea acestuia, de multe ori prin analogie, la cazul dat. Astfel, încercarea organelor judiciare, justificată de neîndeplinirea de către legiuitor a obligației constituționale prevăzute de art. 147 alin. (1) și (4) din Constituție, de a da un efect norme în forma rămasă după pronunțarea deciziei Curții Constituționale, duce de multe ori la o aplicare neunitară a acestei norme.

Lucrurile sunt și mai complicate în relația dintre Înalta Curte de Casație și Justiție și Curtea Constituțională. Discuțiile depind de tipologia situațiilor guvernate de efectele interpretative ale Curții Constituționale, dar și de momentul în care intervin deciziile instanței

de contencios constituțional. Reținem că, potrivit Legii noastre fundamentale, Curtea Constituțională nu are între prerogativele sale controlul de constituționalitate al deciziilor pronunțate de Înalta Curte de Casație și Justiție în soluționarea recursurilor în interesul legii cu care este investită. Însă deciziile instanței de contencios constituțional produc efecte asupra deciziilor pronunțate de Înalta Curte de Casație și Justiție în soluționarea recursului în interesul legii.

Pe de altă parte, instanțele judecătorești ajung să fie puse în fața unei duble alegeri – între decizia Curții Constituționale și Recursul în interesul legii pronunțat de Înalta Curte de Casație și Justiție, ambele impunând obligativitatea respectării lor, în pofida consacrării unor soluții contrare.

Situațiile create sunt de natură de a altera supremația Constituției, dar și caracterul de stat de drept al statului român, deoarece prevalența Constituției asupra întregului sistem normativ reprezintă principiul crucial al statului de drept. Or, garant al supremației Legii fundamentale este însăși Curtea Constituțională, prin deciziile pe care le pronunță, astfel că neglijarea constatărilor și dispozițiilor cuprinse în deciziile acesteia determină fragilitatea structurii constituționale ce trebuie să caracterizeze statul de drept.

Ultima secțiune a acestui capitol vizează „Raporturile între Curtea Constituțională și Curtea de Justiție a Uniunii Europene și Curtea Europeană a Drepturilor Omului”.

Legislația UE și normele constituționale naționale, în special, în domeniul drepturilor fundamentale indică, de obicei, aceeași direcție și conduc la rezultate similare sau, cel puțin, compatibile între ele. Cu toate acestea, apar unele probleme atunci când instanțele de contencios constituțional se confruntă cu analizarea unor construcții juridice naționale din perspectiva aplicabilității dreptului Uniunii și a principiului primatului dreptului european asupra ordinii juridice de natură constituțională. Au existat cazuri în care divergențele între normele UE și cele naționale au creat tensiuni, conflicte și chiar incompatibilități.

Un subiect interesant se referă la evoluțiile de acest tip din țara noastră. În demersul de cercetare am constatat că mărunta discordie se află în interpretarea efectelor juridice pe care le creează Tratatul între statele membre ale Uniunii Europene și Republica Bulgaria și România privind aderarea Republicii Bulgaria și a României la Uniunea Europeană, în special cu privire la aplicarea, în continuare, a condițiilor referitoare la admiterea acestora în Uniune și despre efectele Mecanismului de Verificare și Cooperare asupra dreptului național.

În discuțiile din spațiul public regăsim frecvent trimiteri la Tratatul și la Actul de aderare al României și al Bulgariei la Uniunea Europeană așa cum, în egală măsură, se fac

referiri și la Tratatul de la Lisabona. Întrebarea care s-a pus a fost dacă instanța de contencios constituțional nu este obligată să recunoască dreptul Uniunii Europene, în amplitudinea sa.

Pentru a identifica un răspuns am recurs la prevederile constituționale cuprinse la art. 148 alin. (2)-(4), care se referă la perioada ulterioară aderării țării noastre. Potrivit acestor dispoziții, Parlamentul, Președintele României, Guvernul și autoritatea judecătorească garantează aducerea la îndeplinire a obligațiilor rezultate din Actul Aderării. Am constatat că din această enumerare absentează Curtea Constituțională a României.

În opinia noastră, absența este motivată, deoarece rolul instanței de contencios constituțional este să vegheze asupra respectării Constituției și nu asupra respectării obligațiilor pe care le are statul român în urma aderării la Uniunea Europeană.

Un aspect corelativ este acela că în repetate cazuri autoritatea judecătorească a acuzat că unele dintre deciziile emise de Curtea Constituțională a României statuează fie că dreptul Uniunii nu ar prevala asupra ordinii constituționale române, fie că Decizia 2006/928 (privind MCV-ul) nu ar putea constitui o normă de referință în cadrul controlului de constituționalitate prin prisma articolului 148 din Constituție, întrucât a fost adoptată anterior aderării României la Uniunea Europeană.

Este vorba despre Decizia nr. 104/2018, prin care Curtea Constituțională a reținut că „aderând la ordinea juridică a Uniunii Europene, România a acceptat ca, în domeniile în care competența exclusivă aparține Uniunii Europene, indiferent de tratatele internaționale pe care le-a încheiat, implementarea obligațiilor rezultate din acestea să fie supusă regulilor Uniunii Europene”. De asemenea, instanța a subliniat că „în aplicarea art. 148 alin. (2) și (4) din Constituție, România aplică cu bună-credință obligațiile rezultate din actul aderării, neinterferând cu competența exclusivă a Uniunii Europene, și, astfel cum a stabilit în jurisprudența sa, în virtutea clauzei de conformare cuprinse chiar în textul art. 148 din Constituție, România nu poate adopta un act normativ contrar obligațiilor la care s-a angajat în calitate de stat membru .

Considerentele care au creat controverse s-au referit la existența unei limite constituționale, definite prin conceptul de „identitate constituțională națională“ care se confruntă direct cu identitatea constituțională europeană, sub auspiciile prevederilor tratatelor care precizează că „procesul de integrare constituțională la nivelul UE are o limită clară: până acolo unde sunt atinse structurile fundamentale, politice și constituționale ale statelor membre.”

În spețele cu care a fost sesizată, Curtea a verificat constituționalitatea textelor juridice invocate care vizau organizarea sistemului judiciar - procedura de numire a membrilor

Inspecției Judiciare și organizarea internă a Ministerului Public, regimul răspunderii statului pentru prejudiciile cauzate de către judecători particularilor ca urmare a unei încălcări a dreptului intern .

Tratatele fondatoare ale Uniunii Europene, Tratatul și Actul de aderare stabilesc că aceste domenii țin de competența partajată cu statele membre și că nu intră în sfera de aplicare a dreptului Uniunii. Cu toate acestea, în urma aderării la Uniunea Europeană, statele membre nu mai au competență exclusivă asupra unei politici naționale. Astfel, chiar dacă este o competență partajată cu statele membre, Uniunea Europeană poate interveni să legifereze în orice politică.

Motivele pentru care contează atât de mult în raporturile dintre curțile de contencios constituțional și Curtea de Justiție a Uniunii Europene derivă în ideea publică a suprajustiției, la rândul ei, fundamentală pentru ideea de justiție penală. Tocmai de aceea s-a reținut în doctrină că principiile constituționale „trebuie să reflecte noțiunile de justiție și echitate” . Indirect este vorba tocmai despre caracteristicile de bază ale unei constituții, care cere în mod imperativ ca „toți cetățenii să fie liberi și egali, în lumina principiilor și idealurilor acceptabile pentru rațiunea lor umană comună”.

În consecință, structura constituțională a unui stat este strâns legată de protecția drepturilor omului și de problematica legitimității procesului penal. Astfel, din punct de vedere transdisciplinar, ambele doctrine se referă la justificarea puterii statului și la limitele libertății individuale. În plus, structura constituțională este esențială în contextul procedurii penale, care apare ca o ca punte de legătură cu dreptul internațional al drepturilor omului.

La confluența dreptului european și internațional, normele care reglementează procedurile penale sunt interconectate cu chestiunile legate de asigurarea respectării legii în dreptul constituțional. Prin urmare, importanța dreptului constituțional este de a garanta și dreptul la un proces de drept penal. Sub influența normelor de protecție a drepturilor omului, țările s-au apropiat de dorința lor de a garanta aplicarea acestor norme. Uneori, garanția unui proces echitabil înseamnă o limită în căutarea adevărului atunci când este necesar să se asigure corectitudinea.

Nu în ultimul rând, am abordat în lucrarea de cercetare și raportul dintre dreptul constituțional și jurisdicția Curții Europene a Drepturilor Omului cu privire specială asupra prezumției de nevinovăție. În urma acestui demers am constatat că dreptul constituțional converge cu dreptul statuat prin Convenția Europeană a Drepturilor Omului și garantat prin Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Astfel, Legea fundamentală instituie temeiul pentru toate drepturile constituționale, în condiții de legalitate, egalitate, libertate și nediscriminare,

iar Curtea Europeană de la Strasbourg stabilește standarde juridice minime în domeniul drepturilor omului. Este vorba despre un proces îndelungat, aproape istoric, în care Curtea europeană a drepturilor omului a modelat dreptul european, chiar dacă hotărârile sale nu s-au impus printr-un efect imperativ în dreptul național, ci prin revizuirea legilor fundamentale. Din contră, controlul jurisdicțional al Curții Europene a Drepturilor Omului se aplică numai deciziilor instanțelor naționale de ultim grad de jurisdicție, ca urmare a epuizării căilor de atac interne în fața instanțelor.

Vedem influența Curții europene a drepturilor omului asupra dreptului intern prin interpretarea autonomă a unei infracțiuni, care a transformat peisajul european al procedurii penale, în special, prevederile privind dreptul la un proces echitabil sau la garantarea prezumției de nevinovăție.